

Co nás učí války

sborník 14. transdisciplinární konference komunitní krizové
spolupráce

9. listopadu 2023, Praha

Jabok – vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická
ve spolupráci Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy a
Psychosociálního intervenčního týmu ČR

Obsah sborníku

Tisková zpráva konference Co nás učí války 3

Bohumila Baštecká: Úvodní slovo sborníku Co nás učí války 4-8

I. Přivítání na konferenci

9-10

Petr Sláma, ETF UK: „Abychom mohli žít tichým a klidným životem...“ 9-10

II. Jak o tématu přemýšlíme = Můžeme ospravedlnit (vlastní) násilí?

11-26

Věra Lukášová: "Co nebo čemu nás učí válka ... V Bibli mne učí, že je pošetilost myslet si, že se mne netýká ani nedotýká." 11-14

Vojtěch Šimek: Násilí a/nebo duchovní boj? Podněty k přemýšlení 15-20

Jindřich Halama: Může být válka spravedlivá? (ke „křesťanské“ recepci pojmu spravedlivá válka) 21-26

III. Co se z tématu učíme = Mír vyrůstá z války

28-47

Jiří Valenta: Co nás učí války? Ženevské konvence včera, dnes i zítra 28-32

Pavel Štingl: Co nás války učí: kultura paměti a úchylná praxe relativity 33-37

Ondřej Čenovský, Jan Jelínek: Pomoc P/paměti národa: Post Bellum a péče o pamětníky - Význam svědectví našich pamětníků pro budoucnost 38-40

Dmitri Berzon: Všichni máme stejnou biologii 41-42

Štěpán Vymětal: Váleční veteráni z Ukrajiny - psychosociální aspekty a bezpečnostní rizika 43-47

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas zabít i čas léčit, čas bořit i čas budovat;
Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.
Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

IV. Co se učíme z konference = příspěvky konferenčních partnerů a účastníků **48-59**

Tomáš Adámek: Válka v nás (11. 11. 2023) 48-50

Květa Princová: Reflexe z konference Co nás učí války (13. 11. 2023) 50-51

Oldřich Kvasnička: O čem přemýšlím na konferenci Co nás učí války (14. 11. 2023) 51-53

Zuzana Dittrichová: Reflexe konference Co nás učí války (28. 11. 2023) 53-55

Jitka Kozubková: Pomoc na Ukrajině (5. 1. 2024) 56-57

Karel Šimr: Reflexe konference (15. 1. 2024): 57-59

Představení ostatních spolupracovnic a spolupracovníků konference včetně organizátorů a partnerů konference **60-65**

Zásady a historie otevřených bytových seminářů: Zveme! **66-67**

Programové prohlášení iniciativy Možná si nerozumíme; určitě se potřebujeme (komunitní krizová spolupráce v dlouhodobých průbězích) **68-69**

EVANGELICKÁ
TEOLOGICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

Sborník sestavila Bohumila Baštecká.

Po autorizaci byl vypuštěn do online světa dne 24. ledna 2024.

Tisková zpráva konference Co nás učí války

V pořadí 14. transdisciplinární konference komunitní krizové spolupráce proběhne ve čtvrtek 9. 11. 2023 na Jaboku. Pod názvem „Co nás učí války“ se bude zabývat postoji k násilí a historickou a osobní pamětí jako způsobem, jak porozumět dnešku i budoucnosti.

Válka na Ukrajině i válka v Izraeli jednoho dne skončí. O způsobu, jakým skončí, rozhoduje mimo jiné představa, jak má vypadat svět po válce. V debatách se ukazuje, že postoje k válkám rozdělují rodiny i kamarády, a obecně sdílená představa dobrého konce se zatím nevynořila. Konference „Co nás učí války“ chce tudíž války zkoumat z hlediska příležitostí pro mír a využít pro to různých pohledů, klidného nesouhlasu a osobních i odborných zkušeností.

Obsah konference předznamenává citát z biblické knihy Kazatel, který připomíná, že „všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas: je čas zabýjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat.“ První konferenční blok se věnuje otázce, zda je možné ospravedlnit (vlastní) násilí anebo násilí na sobě, co označuje pojem spravedlivá válka a jak lze bránit předsudečnému násilí. Odpolední blok se zaměří na skutečnost, že mír a jeho podoby vyrůstají z válek. Přednášející v něm zmíní vznik a význam Ženevských konvencí o ochraně obětí (mezinárodních) ozbrojených i neozbrojených konfliktů. Připomenou kulturu paměti v podobě Památníku ticha, který upozorňuje na mlčení většiny v době holocaustu, i v podobě projektu Paměť národa a jeho péče o pamětníky. Vynasnaží se o vyvážený pohled na válečné myšlení „my, nebo oni“ v době globálně propojeného světa obchodem i komunikací a nastíní péči o budoucí veterány včetně bezpečnostních rizik s nimi spojených. Konferenci uzavře diskuse ve skupinách s řečníky z řad akademiků, praktiků, nositelů osobních zkušeností a lidí občansky angažovaných.

Konferenci pořádá Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy ve spolupráci s Jabokem – Vyšší odbornou školou sociálně-pedagogickou a teologickou, Psychosociálním intervenčním týmem ČR, Teologickou fakultou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Caritas – Vyšší odbornou školou sociální v Olomouci a Psychologickou službou Generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru MV ČR.

Komunitní krizová spolupráce posiluje zdroje lidí, obcí a organizací v souvislostech neštěstí, propojuje je a využívá k tomu sítě, které neštěstí a odezva na něj nově vytvořily.

Konference je otevřena všem zájemcům a účast na ní je bezplatná.

<https://web.etf.cuni.cz/ETFN-1.html>

<https://pitcr.cz>

Úvodní slovo sborníku Co nás učí války

Bohumila Baštecká

Přesoborovou konferenci komunitní krizové spolupráce jsme pořádali počtrnácté. Poprvé nikoli ve Velké posluchárně Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Škola procházela rekonstrukcí a z posluchárny nezbyl kámen na kameni. Vypomohl Jabok svou Velkou aulou. Děkujeme.

Popáté jsme konferencí navazovali na otevřené bytové semináře. Tematická řada OBS pro rok 2023 se věnovala právům a povinnostem.

Již podruhé se konference odehrávala za války Ruska s Ukrajinou. Přípravný tým konference tvoří lidé ze střední vrstvy. Očekávali jsme tudíž jednotnost pohledu na to, jak má vypadat konec války a svět po ní. Zjistili jsme ale, že si v tomto ohledu nijak zvlášť nerozumíme. A že toto neporozumění patří mezi zraňující. Lidé se pak raději tématu vyhnou, než by riskovali ztrátu představ o druhém anebo ztrátu vztahu. Bylo to najednou stejné jako debaty kolem očkování za covidu, které rozdělovaly rodiny i kamarády. Argumenty takové konflikty nevyřeší, jsou dány hodnotově a téma je tak složité, že ho neobsáhne jeden člověk anebo jeden obor. Hodí se pro **přesoborový přístup**, kde žitá zkušenost má přednost před odborností a pozornost se upírá na otázku z reálného světa.

Pro jednodenní přesoborovou konferenci, malou plošku celospolečenské mozaiky, jsme zvolili otázku **Co nás učí války**. V **komunitní krizové spolupráci** předpokládáme, že člověk i společnost se učí zvláště v krizích a krizemi. Pro praxi to znamená, že se můžeme sejít na konferenci a říct za sebe anebo svůj obor, co nás válka naučila. O tom není třeba se hádat, to tak je. Když se budeme poslouchat, možná si o trochu lépe porozumíme. A možná se pak s větší důvěrou odhodláme i k hádce.

Od roku 2020 se v rámci České republiky nově učíme dlouhodobým krizím, jejich plíživým podobám a dopadům a příležitostem v nich obsažených. Zdá se, že covid i válka drolí a rozdělují společnost. Na druhé straně pandemie normalizovala užívání online prostoru k práci a výuce a válka normalizovala přítomnost cizinců ve školách a jiných institucích. Paradox „normálního žití za války“ jsme prozkoumávali už při minulé konferenci v roce 2022 a ve sborníku příspěvků z ní Všichni jsme břemena a nosiči: pandemie, tornádo, válka.

Co jsme se naučili při konferenci 2023? Co nás učí války?

I. Války nás učí výběrově si pamatovat pro přítomnost: společenská bublina mnoho nevysvětluje, zato události, zkušenosti a zájmy ano

Při přípravě na konferenci bylo třeba rozeslat první oznámení a zvolit k tomu vhodný obrázek. S Hankou Janečkovou jsme vybrali tvář vojáka z filmu podle románu E. M. Remarquea Na západní frontě klid (*All Quiet on the Western Front*) ve verzi z roku 2022. Obličej patří australskému herci Felixi Kammererovi, který ztělesnil německého vojáka Paula Bäumera, hlavního hrdinu příběhu.

Praktický teolog Ladislav Beneš v reakci na první oznámení v září 2023 napsal: *Když na mě z pozvánky na konferenci vykoukl ten vyplašený německý voják, řekl jsem si, že přece jen napíšu. Mně to v současnosti v kontextu ruské propagandy nepřipadá jako vhodný obrázek. Navíc se jím trochu utvrzuje představa, že války jsou spojené*

především s Němci. Aniž bych chtěl zpochybňovat historické zkušenosti, mám za to, že podobná konference by je neměla reprodukovat. Války nás přece učí, že důležité je například smíření.

Ten obrázek jsme volily my, ženy, kvůli očím toho vojáka, nikoli kvůli uniformě, o které nic nevíme, psala jsem já.

Myslím, že jednotlivé obrazy vojáků v nás probouzejí to, co vyplývá z naší osobní agendy, jejíž uvědomění a reflexe je jedním ze stovebních kamenů otevřených bytových seminářů i konferencí. Já jsem si například doposud myslel, že obrázek je z filmu Zachraňte vojína Ryana, a podle toho jsem tu fotografii podvědomě plnil obsahem a vnímal, přidal se sociální pracovník Filip Kruncl.

Přípravný konferenční tým tudíž pro druhé oznámení konference vybíral nový obrázek. Z hlasování vyšel vítězně Banksy¹ a jeho *CND Soldiers* (Vojáci z kampaně pro jaderné odzbrojení) z let 2003-2005. Obraz vznikl v kontextu protestů proti angažovanosti Velké Británie ve válce s Irákem.

Mírový znak vytvořil v roce 1958 designér Gerald Holtom pro britské Hnutí nukleárního odzbrojení (*Campaign for Nuclear Disarmament*). Využil symboly D a N ze systému signalizačních praporek. Sám o tom říká: *Byl jsem zoufalý. Hluboce zoufalý. Nakreslil jsem se: představitel zoufalého jedince s dlaněmi napřaženými vně a dolů po způsobu Goyova rolníka před popravčí četou.*²

¹ Banksy je pseudonym anglického streetartového umělce. (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Banksy>; 4. 1. 2024)

² <https://cnduk.org/the-symbol/>; dostupné 4. 1. 2024.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Rozeslali jsme druhé oznámení a přišla reakce Štěpána Vymětala: *Hlavně mne těší, že došlo ke změně toho obrázku mladého SS za toto dílo od Banksyho! Předchozí ilustrace pro mne byla velmi odpudivá, i vzhledem k rodinné historii.*

Ladislav Beneš naše asociování uzavřel slovy: *Přehlédne se to snadno a zaručeně by to přehlédli i další. Ta přílba se halt nosila v obou válkách.*

Co z našich reakcí na obrázky plyne? Stará známá věc: vnímáme výběrově na základě zkušeností a zájmů. Zkušenosti vlastní i převzaté utvářejí naše asociční řetězce, a obrázky je snadno probudí. Sociologická bublina o tom asi moc nerozhoduje, spíše událost a naše zkušenosti s ní. I v rámci stejné společenské vrstvy jsme vnímali stejný podnět různě. Přes tuto rozdílnost se můžeme dorozumět a pochopit, když nám o to jde, když máme společný úkol anebo zájem. A ještě jednu starou známou věc připomnělo naše domlouvání kolem obrázků: lidé jako celek z válek nikdy nevyšli. My jsme se ale mohli radovat, že žijeme v míru, naše osobní paměť udržela jen časově vzdálené a prostorově blízké války světové. Rezervoárem širší kulturní paměti se stala umělecká ztvárnění válek a jejich dopadů.

II. Války nás upozorňují na lidství, nepoučitelnost a mír

Několik témat při konferenci ožilo a vytvořilo její kostru.

- **Lidskost a lidství: Hledáme jedni druhé**

Vyjádřeně i nevyjádřeně jsme se dotýkali tématu, co je člověk zač: ničitel s vnímavostí na pach krve, ten, kdo nepřestává snít o lepším světě a modlí se za něj a buduje ho. A také ten, kdo se vztahuje k druhým lidem a k Bohu.

Věra Lukášová přednášela o pošetilosti si myslet, že válka se mě, každého z nás, netýká. O stálé znepokojivosti biblických otázkách **Kde jsi? Kde je tvůj bratr?** Průběh konference oživil její vzpomínku z konce druhé světové války na vysílání Českého rozhlasu a na zprávy o hledání: „Hledá se ... přihlásil se ... našel se ... ví někdo o ... byl v koncentráku Buchenwald, víte o něm?“

Konferencí prostupovalo téma holocaustu. U příspěvků Pavla Štingla a Jana Jelínka se to dalo očekávat. Byla to ale něčím významná linka i pro jiné, jako by téma židovství místy splývalo s tématem lidství. Proč? Protože je to dostatečně daleko a už o tom lze mluvit, už je utvořený názor a už to tolik nebolí? Nebo jde o dobrou myšlenkovou vstupenku do oblasti válek? Nebo jde o Izrael? Protože válka s Hamásem začala teď v říjnu a je to „nová“ válka, přitahuje pozornost?

Advokátka Klára Kalibová se z konference omluvila, onemocněla covidem. Je zakladatelkou a ředitelkou společnosti In IUSTITIA, která se zabývá předsudečným násilím. Věděli jsme od ní, že Ukrajinci jako objekt předsudečného násilí se u nás dostali na první místo a v této oblasti předběhli i tradiční český

terč – Romy. Na třetím místě jsou sexuální menšiny. Co pro Ukrajince můžeme udělat? Ptali jsme se na konferenci. Přednášející Dmitri Berzon, ruský žid, který spolu se svou skotskou manželkou žije v ČR a ubytovává ukrajinské uprchlíky, odpověděl jednoduše: „Zaměstnat.“

Předsudečné násilí se původně jmenovalo násilí z nenávisti. Měla bych také tendenci ho překřtít, třeba na zvykové násilí. Protože (situační) nenávist možná není tak zlá. Psychologie se domnívá, že člověk bytostně potřebuje patřit, být někde mezi „svými“, kde mu rozumějí. V souvislostech osamění a pobytu mezi (možná nepřátelskými) cizinci jsem hledala, co by mohlo být minimální jednotkou patření. V základu se vždy znovu objevila víra, že někdo bude mít **zájem mi porozumět**. Přesto, že má na mě zlost, že mě zrovna v tu chvíli nenávidí, že sleduje něco jiného než já. Takto vypadá i žití v rodině. Nenávist se učíme tam, běžně ji známe, cvičíme ji odmala (teď ze mě mluví moje psychoanalytické základy). Můžeme si v ní snad i porozumět. Kdežto předsudečné zvykové násilí je bez rozeznání, bez zájmu. Proč vlastně víc zdůrazňujeme zóny bez nenávisti než zóny bez násilí? Vraždí se dnes i z nudy. A základem socializace je naučit se vlastní impulsy projevovat společensky přijatelným způsobem.

• **Ne/poučitelnost historií, profesionální pamětníci a reflexe příběhů**

Je historie učitelkou života? Dokážeme se z ní poučit? Jak kdy, jak pro co. Nebýt druhé světové války, nemáme současný důraz na lidská práva. Učíme se stále. Vše, co se děje, nabízí z pohledu paměti osobní a historické možnost se poučit. Asi ale nejsme schopni domyslet, co kdy pro co jak nás zrovna učí.

Pamětníků druhé světové války ubývá a důraz na lidská práva si žije vlastním životem. Kvapně sbíráme příběhy lidí narozených do roku 1939 a jejich zkušenosti předáváme mladým. Téměř denně si přitom můžeme přečíst příběhy lidí ze současných válek. Konference se dotkla i toho, že pamětník (čeho?) nemusí být osvědčením pravdivosti, vyprávění příběhů zárukou sdělnosti a „nastupující generace“ jistotou správného uchopení. Každý z nás je pamětník. Vzpomínka se vytváří významem a paměť tvoří souvislosti pro sdělované. Jindřich Halama podotkl, že jako dítě si pamatuje potravinové lístky na cukr. Jsem o tři roky mladší než on, a celoživotně mám dojem, že poválečná bída se dotkla mých sourozenců, ročníků 1947 a 1948, a mě už ne. Nepamatuju si ji.

Představa, že člověk se učí prostřednictvím příběhů, se dnes stala součástí středního proudu. Je přepříběhováno. Příběh mají dobroty³ i investice⁴. Karel Šimr podotkl, že důležitá snad je **reflexe příběhu**, nikoli příběh, ten nestačí. Vzpomněla jsem si, jak jsem nedávno konečně četla Salku Valku, román od

³ Dobroty s příběhem: <https://www.dobrotyspribehem.cz/>; dostupné 6. 1. 2024.

⁴ „Každá dobrá investice má svůj příběh. Ten náš se vybarvil do korporátních dluhopisů“, článek z 30. 10. 2023: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/seznam-advertorial-kazda-dobra-investice-ma-svuj-pribeh-ten-nas-se-vybarvil-do-korporatnich-dluhopisu-238974>; dostupné 6. 1. 2024.

islandského spisovatele a nositele Nobelovy ceny za literaturu Halldóra Kiljana Laxnesse. Hledala jsem pak souvislosti a nacházela hodnocení typu: „Autor popisuje osudy rybářské osady a těžký život rybářů. Román, který se v postavě Salky Valky stal symbolem síly a neporazitelnosti prosté ženy, získal spisovateli světovou slávu a byl zfilmován.“ Bez souvislostí časových, významových, autorských. Prázdnota hodnocení. I kdyby (mi) konference nepřinesla nic jiného, připomenutí reflexe jako předpokladu poučitelnosti a dorozumění stálo za to.

- **Mír, násilí a vyvažování**

Násilí je špatně vždy, řekli jsme si před konferencí. Vždy? namítla konference. *Nevylučuji, kdybych bydlel v prvním patře, měl v ruce cihlu a kolem na chodníku šel P., že bych tu cihlu nehodil.* Slova Jindřicha Halamy přinesla smích, úlevu a zapamatování. Nezněla jako *úchylná praxe relativismu – vyváženost deseti deka holocaustu a deseti deka hitlera*, o níž mluvil Pavel Štingl v souvislosti se světem mediálním i akademickým. Objektivita bez přiznané subjektivity asi nefunguje.

Za covidu jsme se učili etice balancování, která by mohla udržet lidi pohromadě v dlouhodobých krizích, při normalizaci „mírového žití za války“. Vyvažovat hodnoty, například svobodu se solidaritou, vyvažovat zájmy jedince a státu, vyvažovat požadavky zájmových skupin. Vzpomněla jsem si na etiku vyvažování při diskusních vstupech, které zazněly na konferenci, i těch doslaných dodatečně pro tento sborník. Žena, která se celoživotně zabývá lidskými právy, se diví, že ještě někdo věří Ženevským úmluvám. Muž, který učí měkkým – tedy komunikačním – dovednostem, je přesvědčen, že činy jsou víc než slova. Řeholníkovi připadá modlitba jako příliš slabá odpověď na bezmoc. - Jako bychom málo věřili tomu, co sami děláme. Další důvod, proč se navzájem slyšet.

Martin Luther v Malém katechismu z roku 1536 probírá prosby v modlitbě Otče náš. Čtvrtá prosba zní: „Chléb náš vezdejší dej nám dnes.“ Luther vysvětluje, co znamená „denní chléb“ (podtrhuji mír): „Všecko, čeho je třeba k tělesnému životu, jako je pokrm, nápoj, oděv, obuv, dům, příbytek, pole, dobytek, peníze, majetek, laskavý manžel a zdárné děti, věrná čeleď, spravedlivá a mírná vrchnost, řádná vláda, příznivé počasí, **mír**, zdraví, pořádek, počestnost, dobří přátelé, spolehliví sousedé a ostatní potřebné věci.“ Ottawská charta zdraví z roku 1986 považuje za nezbytné předpoklady zdraví „**mír**, přístřeší, vzdělání, jídlo, příjem, stabilní ekosystém, udržitelné zdroje, sociální spravedlnost a rovnost“. Způsob, jak je mír zařazen a zdůrazněn, stojí za povšimnutí.

Co nás učí války? Zdá se, že pamatovat si, vztahovat se a bránit. Třeba po způsobu Jindřicha Halamy: „Kolega Petr Pokorný⁵ říkal: Každá dobrá věc, která se na téhle zemi stane, je uložena v Boží paměti, a trvá, i kdyby byla zničena.“

⁵ Petr Pokorný (1933-2020) byl český evangelický teolog, v letech 1996–1999 děkan Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy.

I. Přivítání na konferenci

za Evangelickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy proděkan pro
postgraduální vzdělávání

doc. Petr Sláma, Ph.D. (* 1967)

Vystudoval jsem Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu. V polovině studia, dva měsíce před listopadem 1989, jsem odešel na vojnu, a vrátil se z ní na Evangelickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy. Rok jsem pak studoval na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě (judaistiku a Starý zákon, ale také izraelsko-palestinský konflikt), později jsem absolvoval roční stáže v Oxfordu, v Atlantě a půl roku v Tübingen. Pět let jsem byl farářem Českobratrské církve evangelické v Praze na Vinohradech. Od roku 2000 doktor, od roku 2014 docent biblické teologie. Na ETF UK vyučuji předměty související se Starým zákonem: hebrejštinu, historii Izraele, exegezi a teologii Starého zákona. V současnosti jsem proděkanem pro doktorské studium. Kontakt: slama@etf.cuni.cz

„Abychom mohli žít tichým a klidným životem...“

Přivítání na úvod konference

Mám rád izraelského rockového zpěváka Jehudu Polikera.⁶ V devadesátých letech s ním dokumentaristka Orna Be-Dor Niv natočila film *Biglal ha-milchama ha-hi*, „Kvůli té válce“⁷. Jehuda Poliker je něco jako Michael Kocáb nebo David Koller izraelské rockové scény. Na jevišti king v kožené bundě, za ním kvílejí kytary, kouřové efekty, rachot bicích. V tom filmu Poliker nejen zpívá, ale také mluví. A najednou ta-ta-takhle koktá. Ukáže se, že je dítětem dvojice přeživších válku, rodičů, kteří tu část svých démonů, kteří se jim Osvětami zahryzli do duše, *nedovedli nepředat* svému synovi. A ten pak v lehké křeči zápasí, když má ze sebe vysoukat obyčejnou větu. Ale pak vezme do ruky mikrofon, vyskočí na jeviště, kapela hrábne do strun – a je to zase ten starý dobrý král manéže.

⁶ <https://music.youtube.com/channel/UC7xGia-yPNsbxpQ9cnyvbIg>

⁷ <https://www.imdb.com/title/tt0123474/>

**Všchno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat;
Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.**
Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

A takhle to máme my všichni, když máme mluvit o válce. Existují kanonizované rámce vzpomínání, které nás elektrizují k tomu, abychom o válce mluvili rozhodně a jednoznačně. A pak je tu bezprostřední prožitek těch, kterých se válka nějak dotkla. Kterí třeba dvacet let nedovedli říct svým nejbližším, co prožili. Anebo jim to sdělovali jen svými hysterickými záchvaty.

A přesto je dobré třeba si nacpat do úst, jako antický Démostenés, kamení, ale o válkách mluvit, měřit jimi své činy, zkoumat, co k nim vedlo, vzpomínat na ty, kdo v nich padli – a usilovně se modlit k Pánu Bohu, aby zemím ve válce ráčil mír navrátit – a nám aby ho ráčil zachovat.

Války jsou výsledkem působení vůdců. Ve světle současných konfliktů, zejména ruského přepadení Ukrajiny a války Izraele s Hamasem, vidíme v úplně jiném světle apoštolskou výzvu: „Na prvním místě žádám, aby se konaly prosby, modlitby, přímlovky, díkůvzdání za všechny lidi, za vládcy a za všechny, kteří mají v rukou moc, abychom mohli žít tichým a klidným životem...“⁸. V mládí mi tato a podobné výzvy připadaly jen jako projev křesťanského konformismu, povinné modlitby „za císaře pána a jeho rodinu“. Považoval jsem je za snahu zalíbit se těm nahoře. Dnes vidím stále jasněji, že dobrý vůdce národa je tak vzácný úkaz, že modliteb za něj není nikdy dost.

Chci Vás pozdravit jménem jedné z pořádajících institucí, Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Přeji Vám jasnou mysl, naslouchající uši a otevřená srdce. Díky, že jste se tohoto tématu ujali.

⁸ Bible: První dopis Timoteovi, kap. 2, verše 1 a 2.

II. Jak o tématu přemýšlíme = Můžeme ospravedlnit (vlastní) násilí?

Věra Lukášová (*1929)

Narodila jsem se roku 1929 ve Zlíně a celý svůj aktivní život jsem prožila v komunismu. Jako dcera vyhozeného Baťovce a manželka evangelického faráře na té stinnější straně. Pracovala jsem, kde soudruzi dovolili. Od 21. 8. 1968 to bylo v Praze, později ve filmovém studiu Barrandov, jako „zástupce vedoucího produkce pro věci hospodářské“. Revoluce přinesla i mně totální změnu. Když můj muž v roce 1988 zemřel, složila jsem jáhenskou zkoušku a na přechodných 6 let stanula na jeho místě v čele sboru Českobratrské církve evangelické v Praze na Jarově. Otevřel se i mně svět nových příležitostí a možností. Spolu s Hanou Schillerovou jsme uspořádaly rozhovory s farářkami a manželkami farářů do knížky *Ženy z fary*, která vyšla v nakladatelství Kalich v roce 2006. Přeložila jsem z němčiny katechismus Gerda Theißen, který pod názvem *Poeticko-kritický katechismus: meditace o víře a rozumu* vyšel tamtéž v roce 2016. Prožila jsem úžasné věci a jsem za tato bohatá léta opravdu vděčná babička, prababička, vdova, důchodkyně. Kontakt: lukavera@seznam.cz

„Co nebo čemu nás učí válka... V Bibli mne učí, že je pošetilost myslet si, že se mne netýká ani nedotýká.“

Namísto anotace konferenční dovětek „Co nás učí války“

Je to mimořádný zážitek: Jsem viditelně věkem mimo, a mám za úkol něco sdělit. A zjišťuji, že ono je to současně prastaré a současně žhavě „in“. A nakonec odcházím s poznáním, že jsem se v závěru dotkla něčeho, co mělo být jako první. Mluvila jsem o základních otázkách **Kde jsi? Kde je tvůj bratr?** Uvědomila jsem si, že když vzpomínám na konec války, je moje nejživější vzpomínka vysílání rozhlasu. Nepřetržitě zněly zprávy, dotazy, informace. Hledá se ... přihlásil se ... našel se ... ví někdo o ... byl v koncentráku Buchenwald, víte o něm ... **Hledáme se:** oběti, Červený kříž, vládní organizace, církve, soukromníci ... To se zapomenout nedá. Když jsem si přečetla text pana Berzona, zní mi totéž. Nečekala jsem, že se to celé takto rozezní, že dopad těch prastarých otázek by mohl být tak „in“.

Přednáška

Pošetilostí si člověk podvrací cestu, ale jeho srdce má zlost na Hospodina. (Kniha Přísloví, kapitola 19, verš 3)

Prastará moudrost zapsaná ve staré biblické knize Přísloví. Přitom je doma v tomto čase na této zemi, odehrává se dnes, **Pošetilostí si člověk podvrací cestu**. Pouhými pěti slovy vyjadřuje náš text zkušenost stovek generací. Že je na výsost aktuální, nepřekvapuje. A stejně staré je i poznání pravdy o nás, lidech. Svou cestu, život si podvrácíme, ohýbáme, překrucujeme my sami. Kazíme si vlastní život svou vlastní pošetilostí. A víme to tisíce let.

Co to je **pošetilost** a kdo je **pošetilý**. Bible to opisuje slovy: bloud, potřestětec, hlupák, tupec, blázen, pošetilec - to jsme tedy my? Svou cestu si pošetile podvrácíme my sami? K pošetilosti patří věrolomnost, potlačování práva, faleš, pletichářství, záludnost, chtivost, hříšnost, bezbožnost. Bloud si v srdci říká: „Bůh tu není.“⁹ Kdo tak žije, bez Boha žije, je hlupák a blázen. Je to tvrdé, ale mluvíme o sobě. Konstatujeme fakta: na tom, že se nám svět 24. 2. 2022 ze dne na den obrátil naruby, máme zásluhu my sami. „Podvrátili jsme si cestu.“ Směrovky nás špatně vedou, špatně je čteme, špatně si je přeložili. Ano, doznáváme, opravdu jsme pošetilí.

Ale nejde o jednotlivé přestupky, chyby, omyly, provinění. Jde o celkovou orientaci, o naše směřování, o koncepci, o to, co je pro nás to první, co až to druhé. Jaký je náš cíl. Bůh nám dal poslání: Jsme povoláni tuto zemi spravovat, pečovat o ni, vládnout jí. Ale to **vládnout** není výsada, privilegium, přednost, plus. To je služba, odpovědnost. Platí především pro krále - pro ty na špici, platí pro každého. Na ten úkol jsme vybaveni. Rozeznáme dobro a zlo. Máme svobodnou vůli, je to naše rozhodnutí. Máme ukazatele cesty, směrovky: Biblické Desatero, obecné zákonodárství. Pověřuje nás Bůh a my víme, kdo je: Je ten, kdo vyvádí z otroctví a nesvobody.

A jací správci jsme my? Hledáme - řečí Nového zákona - na prvním místě Boží království a jeho spravedlnost, pokoj a radost? Usilujeme tedy o dobré vzájemné vztahy, solidaritu, obětavost, slitování, pomoc, milosrdenství, zastání, důvěru, lásku - nebo je naší první starostí „stavět nové stodoly“? Do starých se totiž ta bohatá úroda už nemůže vejít. Pošetile se pokoušíme sloužit dvěma pánům: Bohu a mamonu. Ale slyšíme Krista: dvěma pánům sloužit nelze.¹⁰

⁹ Bible, Žalm 53, verš 2.

¹⁰ Bible, Evangelium podle Matouše, kapitola 6, verš 24.

Chodíme do kostela, čteme Bibli, citujeme ji. Modlíme se za mír „v pokojíčku srdce“¹¹, nebo s neziskovými organizacemi na náměstích. Vidíme a slyšíme, jak lež se vydává za pravdu, tma za světlo. „**Ale**“: „v obchodě, politice, v ekonomii to přece jinak nejde. Kompromis, dohoda, jednání je cesta, a když chytře zamličím kus pravdy, je to přece **taktika**, nikoli lež.“ „Vychytralost, chtivost, žádostivost, nenasytlost – to k životu patří, kam se dostaneš bez nich.“ „Nemá cenu lámat si s tím hlavu.“ „Krádež? Kdo nekrade, šidí rodinu, kradou všichni, nebuď naivní.“ „To první, to hlavní je mít se dobře, užívat si, užívat, užívat.“ „A naše vláda ať se stará především o nás, o naše starosti, naši bídu. O nás jde, co nám je do Ukrajinců nebo Palestinců.“ „A klima? Neblázni – měnilo se vždycky. My dva ty ledovce nezachráníme, a že v Indii bude katastrofální nedostatek vody – co já s tím? Je to daleko, jak se mne to týká?“ „Zlevnit benzin a přidat na platu státní správě, to jsou ty skutečné problémy.“ „Svět ve zlém leží, co svět světem stojí¹², ani v OSN to nechodí jinak. Jen několik států souhlasí s ruským přepadením Ukrajiny, ostatní Putina odsuzují, ale naskytne-li se příležitost na tomto konfliktu vydělat, sáhnou po ní. Tak to bývávalo, bylo a je. Pravdoláskaři a pražská kavárna svět nespasí.“

Proroci Ámos, Jeremjáš, Ozeáš, Izajáš, ti „vidoucí“, už ve Starém zákoně tmou nazývali tmou a lež lží, a varovně zvedali prst: Běda! Běda těm „kdo převracejí právo v pelyněk a spravedlnost srážejí k zemi“¹³, kdo „za stříbro prodávají spravedlivého a ubožáka pro pár opánků“¹⁴ a hanebně je vydírají, podvádějí falešnou váhou, panují útlakem a útlakem. Běda jim. Zlo neroste až do nebe. Bůh zlo vidí, jmenuje zlo zlem a trestá je. „**Pošetilostí si člověk podvrací cestu. Jeho srdce má ale zlost na Hospodina.**“

O své pošetilosti a jejích důsledcích víme tedy tisíce let. Kajeme se? Hledáme odpuštění? Ne. Máme zlost na Hospodina, jako Jonáš, ten prorok, který planul hněvem na Hospodina až k smrti. Přál si umřít. Zvěstoval Ninive zkázu a místo toho na vlastní oči viděl Hospodinovo milosrdenství. Ninive činilo pokání. Ten bláznivý, hloupý, pošetilý člověk má zlost na Hospodina. „Kde je Hospodinovo slovo, ať se přece splní!“¹⁵ Což není on Všemohoucí, Vševědoucí? Kde je jeho slovo?

Hospodin klade otázky jinak: „Člověče Adame, **kde jsi?**“ Eva mne svedla a Evu had, „uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se.“¹⁶ „Člověče Kaine, **kde je tvůj bratr?**“ - „Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?“¹⁷ Nevím, kde je. Když tvrdíš „my jsme to nevěděli“, není to výmluva? Ty ve skutečnosti vědět ani nechceš. Neptal ses po svých židovských

¹¹ Bible, Evangelium podle Matouše, kapitola 6, verš 6: „Když ty se modlíš, vejdi do svého pokojíku, zavři za sebou dveře a modli se k svému Otci, který zůstává skryt; a tvůj Otec, který vidí, co je skryto, ti odplatí.“

¹² Bible kralická, První list Janův, kap. 5, verš 19: „Víme, že z Boha jsme, ale svět všecken ve zlém leží.“

¹³ Bible, Ámos, kap. 5, verš 7.

¹⁴ Bible, Ámos, kap. 2, verš 6.

¹⁵ Bible, Jeremjáš, kap. 17, verš 15.

¹⁶ Bible, Genesis, kap. 3, verše 9 a 10.

¹⁷ Bible, Genesis, kap. 4, verš 9.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Knihy Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

sousedech, nepostrádal své židovské kolegy. Ti, kdo mají věčně zelený strom v Aleji spravedlivých¹⁸, viděli, ptali se a věděli. Nepatříš nakonec k těm „ukřivděným“, kteří museli vrátit Židům byt, a litovali, že se vrátili?

Kde je tvůj bratr? Žádoucí odpověď jsem možná viděla v televizní reportáži z 11. září v USA: Mladý hoch, uplakaný, zmatený a zoufalý, si razí cestu v tom zmatku a zoufale volá: „Kde je můj bratr? **Kde je můj bratr?**“

Na závěr otevřeme Nový zákon, evangelium podle Matouše, 25. kapitolu, 35. až 39. verš. V podobenství Ježíš zdraví ty „v nebi“. Dali jste mi jíst a pít, navštívili mě ve vězení, dali teplé šaty. Vy jste ti spravedliví. „Ale my jsme tě nikdy nepotkali,“ žasnou ti spravedliví. „Jak jsme ti mohli dát chléb a vodu, kde jsme tě navštívili?“ Mne ne. Ale potkali jste ukrajinské uprchlíky, hladové z Afriky, nezaměstnané ze Srí Lanky, samoživitelku z vedlejší ulice, osamělou stařenku. Udělali jste, co bylo třeba, prostě proto, že jste jinak nemohli ani neuměli. Učinili jste to pro mne.

Kéž se dokážeme vyhnout pošetilosti, nepodvracíme si cestu života sami! A ze všeho nejdříve, na prvním místě hledáme spravedlnost a pokoj a radost Božího království.

To ostatní má přijít samo.

¹⁸ Alej spravedlivých je umístěna v areálu památníku mučedníků a hrdinů Yad Vashem v Jeruzalémě. Památník byl založen rozhodnutím Knesetu (izraelského parlamentu) v roce 1953. Od té doby je pověřen dokumentováním osudu Židů během holocaustu, zachováním památky a příběhu každého z šesti milionů obětí a předáváním odkazu holocaustu dalším generacím. (<https://www.yadvashem.org/education/other-languages/czech/about-yadvashem.html>; dostupné 10. 11. 2023) Yad Vashem oceňuje titulem „Spravedlivý mezi národy“ zachránce Židů.

„Zachránci byli obyčejní lidé a právě jejich lidskost nás oslovuje až do dnešních dnů. Mezi zachránce nalezneme křesťany všech denominací a církví, muslimy a agnostiky, ženy a muže rozličných věkových kategorií. Zachránci pocházeli z různých společenských vrstev: vzdělaní lidé, negramotní sedláci, veřejní činitelé, univerzitní profesori, učitelé, lékaři, duchovní, jeptišky, diplomaté, rybáři, ředitel zoo, majitel cirkusu a mnozí další.“ (<https://www.yadvashem.org/education/other-languages/czech/educational-materials/righteous.html>; dostupné 10. 11. 2023)

PhDr. Vojtěch Šimek, Th.D. (* 1976)

Studoval jsem na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, rigorózní řízení jsem absolvoval na Cyrilometodějské fakultě Univerzity Palackého a doktorské studium na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Disertační práci jsem napsal na téma *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativně-teologické pozadí v díle Hanse Jonase. Kritická analýza a reflexe*. Od roku 2011 působím na Katedře filosofie a religionistiky na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Odborně se věnuji především praktické filosofii a dějinám filosofie 20. století. Kontakt: simekv@jcu.cz

Násilí a/nebo duchovní boj?

Anotace

Ve svém příspěvku se pokusím ukázat základní souvislosti mezi násilím a duchovním bojem z křesťanské perspektivy. Nebudu obhajovat pacifismus ani radikální cestu nenásilí, budu však obhajovat prioritu duchovního boje před násilím – a to především v dobách válek. Pojem a výraz "násilí" se používá ve více významech, občas i téměř protikladných, proto se nejprve budu stručně věnovat otázce, co (ještě) může být násilím, a co (již) nikoli, a proč. V kontextu priority duchovního boje před násilím se kromě jiného překvapivě ukáže, že někdy je žádoucí určité násilí na sobě (na rozdíl od násilí na druhé osobě, jak bývá násilí zpravidla chápáno). Rád bych spíše podnítil přemýšlení a diskusi, než podal definitivní odpovědi.

Přednáška písemně dopracovaná po konferenci

Násilí a/nebo duchovní boj? Podněty k promýšlení

V tomto textu vycházím jednak ze svého článku, jednak ze svého konferenčního příspěvku, který měl stejný název jako tento text. K názvu však zde doplňuji ještě podnázev, abych jej přesněji charakterizoval: jde o podněty. Jak jsem uvedl již v anotaci příspěvku, šlo mi spíše o podnět vlastnímu přemýšlení posluchačů a podnět diskusi než o podání definitivních odpovědí. Podobně to platí i pro tento text. Nabízím podněty k přemýšlení a promýšlení souvislostí mezi násilím a duchovním bojem z křesťanského hlediska. Začnu filosoficky a více méně se držím původní struktury příspěvku. Jeho jádrem byla – a tak to zůstává i zde – obhajoba priority duchovního boje před násilím. Především v dobách válek, ale nejenom. Prioritu duchovního boje před násilím obhajují s pomocí

argumentu, s nímž se seznámíme v druhé polovině textu, kde již explicitně vycházíme rovněž z křesťanských předpokladů.

Pojem „násilí“ je užíván s různými významy, proto začněme otázkou: Co (ještě) může být násilí, a co (již) nikoli? Na tuto otázku existují dvě krajní odpovědi: První zní, že násilí je pouze fyzické (protagonistou této pozice je kupříkladu anglický filosof 17. století Thomas Hobbes). Proti tomu lze ovšem uvést následující protipříklad: Představte si situaci, kdy někdo, aniž by se druhého fyzicky dotkl, mu vyvoláním velkého strachu o život vsugeruje, aby se zdržoval jen doma a omezil příjem potravy. Dotyčný za nějakou dobu zemře následkem vyhladovění. Jednalo se o násilí? Pokud ano, pak násilí může být i nefyzické, psychické. Druhá krajní odpověď navazuje na tento typ nefyzického násilí, nicméně upadá do extrému, když považuje za násilí i rozumnou řeč. Tuto pozici klasicky vyjádřil již Platón v dialogu Gorgiás, když v kontextu verbální polemiky vkládá Kallikléovi do úst výrok: Jaký jsi násilník, Sókrate!¹⁹

Nechci zde obhajovat tvrzení, že žádná forma řeči nemůže obsahovat násilné prvky. Chci však vyvrátit tvrzení, že násilím je i rozumná řeč. Klasickým zastáncem této pozice je již zmíněný Kalliklés; v současné době ji zastává kupříkladu slovinský filosof Slavoj Žižek, jenž za základní východisko každého specificky lidského násilí pokládá „násilí řeči“ (a násilí systémové). Proti této druhé krajnosti můžeme argumentovat nepřímo inspirováni filosofem Robertem Spaemannem: Dejme tomu, že i rozumná řeč je maskovanou formou násilí. Avšak upřímnost jistě spočívá v tom, nic nemaskovat. Rozumně hovořící člověk tedy není upřímný a měl by naopak užít fyzické násilí. To je však evidentně nesmyslné, tudíž platí opak: rozumná řeč rozhodně nemůže být násilím. A není to jen nesmyslné, nýbrž i rozporné. Pokud by platilo, že i rozumná řeč je určitou formou násilí, pak by se dopouštěl násilí i ten, kdo tuto pozici verbálně propaguje.²⁰

Jak tedy násilí definovat? Veronique Zanetti nabízí následující definici: Násilí se děje tehdy, když jeden člověk záměrně působí na druhého člověka proti jeho vůli s úmyslem mu uškodit.²¹ Tato definice se však na jednu stranu zdá příliš široká, neboť jestliže kupříkladu nechceme, aby o nás byly veřejně rozlašovány nepravdivé, nebo v účelově zkreslujícím kontextu polopravdivé informace, pak ten, kdo tak záměrně činí, nám škodí, avšak zpravidla neřekneme, že se na nás dopouští násilí. Na druhou stranu je uvedená definice příliš úzká, jestliže zaprvé připustíme, že člověk může působit násilí i sobě či sobě i druhému současně (jak

¹⁹ Srov. ŠIMEK, Vojtěch. Násilí, řeč a společné dobro v podání Roberta Spaemanna. S. 6, 12, 16. In: *Studia Aloisiana*, 13 (2), 2022, 5-18.

²⁰ Srov. ŠIMEK, Vojtěch. Násilí, řeč a společné dobro v podání Roberta Spaemanna. S. 16-17.

²¹ Srov. ZANETTI, Veronique. Gewalt und Zwang. S. 358. In: *Handbuch Angewandte Ethik*. Ralf STOECKER, Christian NEUHÄUSER, Marie-Luise RATERS (ed.). J. B. Metzler 2011. S. 356-360.

uvidíme dále), zadruhé přijmeme-li předpoklad, že násilí někdo může vykonávat i nezáměrně, jak zmínil jeden kolega, když jsme o tom diskutovali.

Co je tedy podstatou násilí a jaké jsou jeho základní druhy? Zatím jsem neobjevil uspokojivou odpověď na první polovinu otázky po podstatě násilí a došel jsem k závěru, že hlavním důvodem je různost odpovědí na druhou část otázky po základních druzích násilí. Ukažme si to srovnáním přístupu německého filosofa Roberta Spaemanna a teoreticky politiky Hannah Arendtové. Spaemann považuje za podstatu násilí jakousi mechaničnost a iracionalitu, násilí je podle něj „ztroskotáním rozumu“ a přerušením komunikace. Domnívá se, že mezi násilím a mocí není ostrá hranice: čím větší moc, tím větší potenciál násilí. Arendtová naproti tomu považuje násilí a moc za protiklady: kde vládne násilí, tak schází moc a opačně, násilí ponecháno samo sobě končí naprostou ztrátou moci. Arendtová se také od Spaemanna liší v tom, že nepovažuje násilí za iracionální a tvrdí, že násilí je přirozené; chtít člověka z násilí „vyléčit“ je jako zbavit jej lidskosti či plodnosti.²²

Přístupy Spaemanna a Arendtové se nemusí nutně vylučovat, začneme-li přesněji rozlišovat mezi základními druhy násilí: Spaemannovo vymezení koresponduje spíše s fyzickým násilím, zatímco do vymezení Arendtové můžeme zahrnout i psychické násilí. Na druhou stranu nemusí nutně platit, že násilí a moc jsou protiklady, záleží ovšem samozřejmě na tom, jak v daném kontextu vymezíme pojem „moc“. Další klíčové rozlišení základních druhů násilí je patrné v tom, že násilí nemusí být konáno nutně jen na druhé osobě, nýbrž může být konáno i na sobě. Na konferenci jsem v této souvislosti uvedl příklad, kdy oba tyto dva základní druhy násilí (vůči druhému a vůči sobě) mohou někdy dokonce spadat v jedno: kupříkladu při teroristickém násilí, kdy terorista násilně zabije nejen druhé osoby, ale současně i sebe sama. V diskusi, kterou jsem vedl pár dní po konferenci, zazněl od jedné účastnice další příklad: interrupce (žena páchá násilí na svém dítěti a současně na sobě).

Problém definice však podle mého úsudku vzniká především tehdy, když nebereme na vědomí třetí základní rozlišení, které se přirozeně nabízí: mezi násilím nesprávným a správným. Násilím se zpravidla míní nesprávné násilí na druhé osobě. Člověk však může nesprávné násilí páchat i na sobě (třeba sebevraždou), anebo, jak dokládají výše uvedené příklady, dokonce na sobě a současně na druhých. Ve zmiňované diskusi jeden pán uvedl jako příklad správného násilí situaci, kdy rodič s užitím síly, proti vůli dítěte, znemožní dítěti, aby se rozběhlo do míst, kde mu hrozí nebezpečí. Takový skutek odpovídá definici Zanetti jen ve dvou bodech (záměr rodiče, proti vůli dítěte), nikoli však v bodě třetím: rodič nechce dítěti škodit, naopak, chce jej před něčím škodlivým uchránit. Není to tedy násilí? Téměř každý by odpověděl, že to není nesprávné násilí. Dítě si ovšem může myslet, že mu rodič škodí, ale jen do té doby, než

²² ŠIMEK, Vojtěch. Násilí, řeč a společné dobro v podání Roberta Spaemanna. S. 13-14.

pochopí, že ve skutečnosti jej rodič před poškozením, zraněním či případně smrtí ochránil.

Tím se dostáváme k otázce, co je správné násilí. Spaemann zmiňuje dvě hlavní podmínky správnosti násilí: spravedlivou obranu a tzv. poručnictví. Druhá podmínka obecně říká, že kompetentní osoba (poručník) smí silově prosadit proti vůli svěřence něco, čím jej uchrání před vážnou újmou, současně však musí anticipovat (pozdější) rozumný souhlas svěřence.²³ Druhou podmínku jsme ilustrovali s pomocí příkladu, kdy rodič násilně zabrání dítěti, a tím jej uchrání před vážnou újmou. Zpravidla jde o užití fyzického násilí. Existuje však něco jako správné psychické násilí? Pokud ano, jednalo by se o určitý druh přesvědčování a/nebo nucení rozumu a/nebo vůle druhé osoby, s cílem uchránit ji před vážnou újmou. V této souvislosti ovšem vyniká jednak problém, kdo v posledku rozhoduje, zda jde o škodu či nikoli – a především také problém, zda a nakolik smíme nutit či přesvědčovat druhou osobu, když tato nechce. Neznáme však tento problém ještě důvěrněji ze vztahu k sobě samým? Vyjadřujeme jej výrokem: Měl bych si udělat trochu násilí.

Všichni známe situace, kdy v sobě prožíváme určitý boj, zpravidla mezi rozumem a emocemi – a víme, že pokud bychom si určité násilí neučinili, museli bychom pak přinejmenším sami před sebou přiznat, že jsme v sobě nechali zvítězit něco, co zvítězit nemělo. Exemplární je boj s vlastními neřestmi. Obecně tedy platí: jestliže útok, pak boj, anebo útěk. Někdy je však útěk nemožný (sami před sebou utéci nemůžeme), nebo nerozumný. Pak platí: jestliže boj, pak nějaké násilí. Anebo se může boj obejít bez násilí? Zdá se, že nikoli, čtenář nechť sám uvažuje nad touto otázkou. Můžeme rozlišit fyzický boj, jemuž odpovídá fyzické násilí; psychický boj, jemuž odpovídá psychické násilí. Existuje však ještě jeden specifický, nejvyšší druh boje – duchovní boj. Dosud jsme se zamýšleli nad problémem násilí z filosofické, přirozené perspektivy, uznáme-li však skutečnost duchovního boje, ocitáme se v oblasti náboženství, teologie a spirituality, v oblasti nadpřirozeného. Zde vycházím z křesťanského, biblického pohledu na duchovní boj. Pokud je duchovní boj takový, jak jej popisuje Bible, nemůžeme tuto dimenzi skutečnosti ignorovat.

Co je duchovní boj? Ocitli se v něm již první lidé, ti jej však přímo nerozpoutali, ačkoli v něm vážně utrpěli a s nimi jsme byli poškozeni ve své lidské přirozenosti i my, jejich potomci.²⁴ Vítězem v duchovním boji se pak stal jednou provždy Bohočlověk Ježíš Kristus.²⁵ Duchovní boj nicméně pokračuje a bude pokračovat až do konce světa, přičemž opakovaně děláme zkušenost, že v něm nemůžeme sami, přirozenými silami zvítězit, ani jej vítězně ukončit.²⁶ Nikdo z nás se tedy duchovnímu boji nemůže vyhnout a nikdo v něm nemůže vítězit bez

²³ Srov. ŠIMEK, Vojtěch. Násilí, řeč a společné dobro v podání Roberta Spaemanna. S. 14-15.

²⁴ Srov. Bible, Genesis, kap. 3, verš 15. Český ekumenický překlad. Česká biblická společnost, 2009.

²⁵ Srov. např. Bible, Evangelium podle Matouše, kap. 12, verš 28, kap. 28, verš 18.

²⁶ Srov. Bible, Zjevení Janovo.

nadpřirozené pomoci Ježíše Krista. V Novém zákoně to kromě evangelií dokládá celá řada pasáží, odkazují zde jen na ty pravděpodobně nejvíce známé: druhý dopis do Korinta (kap. 10, verše 3-4); dopis Efezským (kap. 6, verše 12-18); první dopis Petrův (kap. 5, verše 8-11). Shrnuji základní předpoklady ve vztahu k válce. Rozhodující pro můj argument je předpoklad čtvrtý, že každý fyzický a/nebo psychický boj je vždy více méně součástí boje duchovního:

1. Válka je organizované fyzické a psychické násilí.
2. Kde je násilí, tam je boj, před fyzickým lze někdy utéci, méně před psychickým, v době války a masmédií jsme násilí nějak vystaveni všichni.
3. Nechceme-li v době války násilí ignorovat, musíme s ním nějak bojovat.
4. Fyzický a/nebo psychický boj je vždy součástí boje duchovního.
5. Vyšší má prioritu před nižším, především v době války.
6. Tedy především v době války musíme vést duchovní boj.

První premisu nelze popřít. Druhá premisa vychází z obecně platné spojitosti mezi násilím a bojem: kde je boj, tam je nějaké násilí, a kde je násilí, tam je nějaký boj. Ve druhé premise se připouští, že někdy se lze fyzickému a/nebo psychickému boji/násilí vyhnout (a může to být i rozumné), v době války a masmédií jsme však nějakému druhu násilí vystaveni všichni, nemůžeme před takovými skutečnostmi zcela uniknout. Na to navazuje třetí premisa, ve které se předpokládá, že nechceme-li fyzické a/nebo psychické násilí ignorovat, což by křesťané neměli, pak s ním musíme nějak bojovat, případně na ně nějak reagovat, jde-li o násilí nesprávné. V této logice pak následuje klíčová čtvrtá premisa, kterou jsem se snažil obhájit výše: každý fyzický a/nebo psychický boj je vždy více méně součástí boje duchovního. A má-li především v době války vyšší prioritu před nižším neboli duchovní boj před bojem fyzickým a psychickým, což říká pátá premisa, pak vyplývá závěr, že především v době války musíme vést duchovní boj.

Priorita duchovního boje před fyzickým a psychickým násilím však neznamená, že za určitých okolností nemáme vést fyzický a/nebo psychický boj. Někdo by mohl namítnout, že v době války má za určitých okolností fyzický a/nebo psychický boj přednost před bojem duchovním. Tuto možnost nijak nepopírám, ano, za určitých okolností mohou mít přednost. Dodávám však, že z pohledu křesťanského se duchovní boj s fyzickým a/nebo psychickým bojem nijak nevyklučují. Ba naopak. Klíčová otázka tudíž zní, zda můžeme zvítězit v boji fyzickém a/nebo psychickém, jestliže prohráváme v boji duchovním. Odpověď překvapivě zní, že v jistém smyslu samozřejmě ano, v jiném smyslu však ne. Někdo může zvítězit fyzicky tak, že někoho zavraždí, avšak psychicky to znamená prohru. A stejná analogie platí mezi bojem psychickým a duchovním.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas zabít i čas léčit, čas bojít i čas budovat;
Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.
Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Někdo může vyhrát psychicky, díky pevnějším nervům, chytrosti a silnější vůli, avšak to nutně neznamená duchovní vítězství.

Rozsah příspěvku mi nedovoluje jít do podrobností, pomohu si však jedním známým příkladem: Maxmilián Kolbe nabídl v koncentračním táboře svůj život za život jiného vězně, otce rodiny, který nakonec přežil a dožil se vysokého věku. Kolbe fyzický boj v jistém smyslu prohrál, byl zavražděn. V jiném smyslu však vyhrál, neboť zachránil život spoluvězni. Analogicky částečně vyhrál i v psychickém boji, když v kobce smrti ostatní statečně utěšoval a utvrzoval ve víře v posmrtný život. Částečně možná prohrál, když nakonec natáhl ruku, aby přijal smrtící injekci, což by někdo mohl chápat jako psychickou kapitulaci. Duchovní boj však Kolbe zcela jistě vyhrál – a s ním, paradoxně, v určitém smyslu i boj fyzický a psychický, avšak právě a jedině proto, neboť přednostně vedl boj duchovní, nikoli jen fyzický a/nebo psychický.

Konferenční příspěvek jsem uzavíral zmínkou o problému duchovního násilí. Jestliže existuje duchovní boj, existuje něco jako duchovní násilí? Tak zní první z celé řady dalších otázek, jež tento problém vyvolává. Druhá z nich je třeba ta, zda existuje kromě nesprávného také něco jako správné duchovní násilí. příspěvku jsem tento problém vlastně jen nadhodil a stručně zmínil jen několik základních poznatků vyplývajících z výše uvedených biblických pasáží a křesťanské démonologie. Ty zde opakovat nebudu. Místo nich zakončím výstižnou pasáží z knihy *Rady zkušeného ďábla*. Výstižně a přesně odkrývá nejen podstatu nesprávného démonského duchovního násilí, nýbrž obsahuje, přinejmenším implicitně, také odpověď na otázku možnosti správného duchovního násilí: „Pro nás je člověk především potravou; snažíme se pohltit svou vůlí jeho vůli a rozšířit svůj vlastní egoismus na jeho úkor. Ale ta poslušnost, kterou od lidí vyžaduje Nepřítel, je něco úplně jiného. Musíme se smířit se skutečností, že všechny ty řeči o Jeho lásce k lidem a o tom, že ve službě Jemu je dokonalá svoboda, nejsou (jak bychom rádi věřili) jen propaganda, ale strašlivá pravda. (...) My chceme dobytek, který se nakonec stane naší potravou; On chce sluhy, kteří se nakonec stanou Jeho syny. My je chceme vyssát; On se chce rozdávat. My jsme prázdní a chceme se naplnit; On je plný a přetéká. Cílem naší války je takový svět, ve kterém by náš Otec v Hlubinách vsál všechny ostatní bytosti do sebe; Nepřítel chce svět plný bytostí, které jsou s Ním spojeny, ale přesto různé. (...) On nedokáže být násilnický; dokáže se jen o lidi ucházet.“²⁷

²⁷ LEWIS, Clive Staples. *Rady zkušeného ďábla*. Praha: Zvon 1993. S. 33-34.

Doc. Jindřich Halama, Dr. (*1952)

Vystudoval jsem teologii na Komenského fakultě v Praze (1974-1980), s půlročním stipendiem v USA (1979). Potom jsem deset let farářoval v Jablonci nad Nisou. Po listopadu jsem obhájil disertaci na stejné fakultě, tehdy již Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy, a nastoupil jako asistent. V roce 2003 jsem habilitoval a vedl katedru teologické etiky až do roku 2018, kdy jsem se větším dílem penzionoval. Od té doby učím na zkrácený úvazek teologickou etiku v oboru Evangelická teologie a profesní etiku v oboru Diakonika. Kontakt: halama@etf.cuni.cz

Může být válka spravedlivá? (ke „křesťanské“ recepci pojmu spravedlivá válka)

Anotace

Křesťanství mělo v prvních třech stoletích své existence velmi kritický vztah k násilí a válkám. Křesťanská statečnost se dokazovala mučednictvím, ne bojem. Když se však křesťanství stalo státem preferovaným náboženstvím, svůj postoj přehodnotilo a přijalo pojetí spravedlivé války, jak ho formulovali antičtí filosofové. První výrazná formulace „křesťansky přijatelné“ války pochází od sv. Augustina a vždycky vyvolávala otázky (u nás ji ostře kritizoval Chelčický).

Co může být na válce spravedlivého? Snaha o obnovení spravedlivého stavu, napravení zjevných křivd, když všechny jiné prostředky selžou. Což je nikdy nedosažený ideál. Proto existovaly vždy pochybnosti o tom, zda je spravedlivá válka možná.

Pravidla, která byla v dějinách pro „spravedlivou válku“ vytvořena, nejenže málokdy platila, ale zbrojní technologie moderní doby je odsunuly do muzeí. Pokud se pravidla „spravedlivé války“ pokládala v minulosti za pokus, jak učinit válku co nejmenším zlem, když dobrem být z podstaty nemůže, současní teoretikové si spíše kladou otázku, odkdy je spravedlivá válka nemožná.

Co má dělat křesťanský voják? „Nikomu nečinit násilí, spokojit se se svým žoldem.“ (Lk 3,14) ??

Přednáška

Může být válka spravedlivá? (ke „křesťanské“ recepci pojmu spravedlivá válka)

Označení „spravedlivá válka“ mělo zřejmě od počátku své existence, někdy za starého Řecka, defenzivní význam. Označit válku za spravedlivou věc byl problém, protože ji tak či onak lidé znali a hlavně znali důsledky, které přinášela, zkázu a smrt.

Ve všech starověkých kulturách byl kýženým stavem mír.

- Hebrejský **šalom** jako stav dokonalé harmonie stvoření a všeobecného dostatku (prosperitu s tím spojenou popisují třeba žalmy), což ovšem nemohou vytvořit lidé.
- Řecká **Eiréné**, což byl primárně také stav rovnováhy, dobře nastavených poměrů, z nichž plynula prosperita; bohyni ztělesňují sochy s malým Plutem na ruce.
- A konečně římská **pax** jako absence ozbrojených konfliktů a vláda řádu a práva, asi nejpragmatictější pojetí; období římského míru - pax Romana - v 1. a 2. století našeho letopočtu.

Až na některé patologické jevy (řecká Sparta?) byl mír obecně preferován a žádán, ale nikdy nebyl převládajícím stavem, k němuž by lidské společenství přirozeně směřovalo. Spravedlnost byla dost často vnímána jako právo silnějšího a slavné římské pořekadlo praví: chceš-li mír, připravuj válku.

Zásady, které postupně vykryštalizovaly do pojetí spravedlivé války, formulovaly pravidla, jak učinit válčení méně nespravedlivým, nebo ideálně tak málo nespravedlivým, jak je jen možné. Kořeny jsou někde u velkých řeckých filosofů, hlavně Aristotela, po nich především u římských stoiků a chci-li mluvit o křesťanském přivlastnění pojmu, za otce tohoto učení bývá označován svatý Augustin. Rané křesťanství v prvních dvou až třech stoletích své existence o spravedlivé válce neuvažovalo. K násilí a válkám mělo vztah odmítavý a vysoce kritický. Velcí mužové církve jako Tertullian (přibl. 160-220) či Hyppolit Římský (přibl. 170-235) se shodovali, že křesťan, který se stane vojákem, má být exkomunikován. Byla-li ctnost statečnosti v Řecku i Římě definována primárně vojensky, v duchu pošetilého hesla, že vojna udělá z chlapců chlapy, křesťanské pojetí statečnosti to postavilo na hlavu. Nejvyšším příkladem statečnosti bylo mučednictví, což zachoval i Augustin. Když se však na počátku 4. století křesťanství stalo státem preferovaným náboženstvím, svůj postoj k násilí a válce přehodnotilo a přijalo pojetí spravedlivé války, jak ho formulovali antičtí filosofové. Zpočátku křesťané odmítali každé násilí proti lidskému životu, jako je trest smrti, potrat, sebevražda, válka. Když byli přijati do společenské struktury, přijali i ty formy násilí, které se jevily společensky nezbytné (trest smrti, válka) a podrželi jako smrtelné hříchy až donedávna ty zbývající.

Badatelé odkazují na Ambrože Milánského (asi 340-397) a Aurelia Augustina (354-430) jako ty, kdo stáli u počátků tohoto učení, a jelikož byl Ambrož v mnohém Augustinovým učitelem, není obtížné určit, kdo od koho čerpal. V

každém případě Augustin převzal hlavní zásady „spravedlivé války“ z antické filosofie a dal jim teologické zdůvodnění, které pak hojně cituje Tomáš Akvinský, když ve své teologické Sumě (kolem 1270) podává výklad o válce. Ukázka argumentace: Nový zákon válčení nezakazuje, křesťan může být vojákem. V evangeliu podle Lukáše (3. kapitola, verš 14) totiž čteme, že vojáci, když se ptali Křtitele, co mají dělat, dostali odpověď: „Nikomu nečinit násilí, spokojit se se svým žoldem.“ Tady je třeba ještě vyložit, že nečinit násilí se netýká vojenských povinností, ale soukromých aktivit, což Augustin učinil. Co neučinil, je zkoumání, co za vojáky to tu je. V žádném případě nešlo o pravidelné římské legie, ty v Palestině tou dobou nebyly. Byli to zjevně Herodovi vojáci, jakási královská stráž, kteří měli k válce daleko předaleko. Podobně jiné zapeklité místo představuje scéna zatýkání a Petrovo extempore se sečnou zbraň²⁸. Je třeba vyložit, že tady, na vlastní popud, vytáhnout zbraň je nepřijatelné. Když vás ale pošle vládce, abyste zplundrovali sousední zem, na to se Ježíšovo pověření, že kdo mečem zachází, mečem sejde, nevztahuje.

Když procházíme tuto teologickou argumentaci pro spravedlivost války (ať Augustin či Tomáš), narážíme opakovaně na problematiku interpretace a tvrzení. A ne teprve my. Učení o spravedlivé válce vyvolávalo kritiku znovu a znovu, od středověku až do našich časů. U nás to zažili na vlastní kůži Čeští bratři. Začínali pod vlivem Petra Chelčického (1390-1460), britkého kritika Augustina a dalších teologů, kteří zdůvodňovali potřebu spojení duchovní a světské moci. Křesťan je a musí být radikálně nenásilný, žádná spravedlivá válka není možná, ani hrdelní trest nemůže být spravedlivý, a vůbec, nikdo, kdo má moc, nemůže být křesťanem, a naopak. Na konci 15. století Bratři z těchto pozic vycouvali směrem k určitému kompromisu za cenu vnitřních sporů. Vlastně stejně, jako se to dělo v křesťanství druhého a třetího století.

Zpět ke kritériím spravedlivé války, která se od středověku měnila jen málo. Jde jednak o právo na válku, jednak o to, jak ve válce postupovat.

Právo na válku (*ius ad bellum*): za jakých podmínek se smí začít válčit

1. Z rozhodnutí legitimní autority (*legitima potestas*), což byl po Třicetileté válce prakticky vždycky stát, nejprve panovníci, později parlamenty. Z tohoto

²⁸ Pozn. JH (na dotaz BB, jak Matouš věděl, že jde o Petra): *Může za to evangelista Jan, který aktérům dává jména. Matouš, Marek i Lukáš mají ono „jeden“. A podle kolegy novozákoníka Jana Roskovce je pravděpodobnější, že ostatní evangelisté znali totožnost, ale nechtěli ji uvádět, kdežto Jan ji uvedl i u toho sluhy, kterého nikde jinde nikdo nejmenuje, tedy ji nevymyslel. Takže nám Petr vešel takto do dějin jako odvážný bojovník, který hned druhý den zapře i nos mezi očima.*

Bible, Evangelium podle Matouše, kap. 26, verš 51 a 52: „Jeden z těch, kdo byli s ním, sáhl po meči, napadl veleknězova sluha a uťal mu ucho. Ježíš mu řekl: ‚Vrať svůj meč na jeho místo; všichni, kdo se chápou meče, mečem zajdou.‘“

Evangelium podle Jana, kap. 18, verš 10 a 11: „Šimon Petr vytasil meč, který měl u sebe, zasáhl jednoho veleknězova sluha a uťal mu ucho. Ten sluha se jmenoval Malchos. Ježíš řekl Petrovi: ‚Schovej ten meč do pochvy! Což nemám pít kalich, který mi dal Otec?‘“

hlediska nemůže být žádná revoluce či povstání spravedlivé. Ale pozor: v ženevské reformaci se objevuje myšlenka, že odpor proti zlé vrchnosti, proti tyranovi, může být oprávněný. V druhé polovině 16. století ji prosazují monarchomachové²⁹.

Tady pro nás může být zajímavý vznik Československé republiky: počínání bájných legií, bojujících vlastně proti své vládě, mnoha Čechy vnímané jako velezrádné. Podle pravidel spravedlivé války to rozhodně nebylo.

2. Spravedlivá příčina (*causa iusta*). Jestliže byla způsobena velká křivda, bezpráví, rozsáhlá škoda. V moderní době se objevuje ohrožení či poškození legitimních zájmů toho či onoho státu.

Války v Zálivu byly někdy interpretovány jako války o ropu. To nesdílím, měl jsem naději, že měly zabránit genocidě části obyvatelstva ze strany zvráceného režimu. Dnes se objevuje stále víc varování, že nastanou války o vodu.

3. Správný úmysl, záměr (*intentio recta*). To znamená dosáhnout spravedlivější stav než je stávající, napravit křivdu, případně odstranit příčiny konfliktu.

Tady je však prostor pro spekulace všeho druhu. Lidová moudrost praví, že dobrými úmysly je dlážděna jistá komunikace – a to je ten lepší případ. Jak je to s úmysly, bylo skoro vždy sporné, nejčastěji se v tomto bodě pustě lže a předstírá.

4. Krajní opatření (*ultima ratio*). Než se sáhne k válčení, je třeba vyzkoušet vše dostupné, jak se válce vyhnout. Teprve když už se nic jiného nedá využít, sáhnout ke zbraním.

Zkusme se zamyslet, kde je ona pomyslná hranice, za níž už nelze jít. Připomínání druhé tváře, druhé míle či pláště tu nepomůže, logika Kázání na hoře³⁰ se nedá aplikovat na žádnou válku. Buď se striktně přidržíme evangelia a odmítneme veškeré násilí, nebo s Augustinem dojdeme k názoru, že odpovědnost za tento svět, láska k bližním, vede i k užití násilí a válčení na jejich ochranu, pro obecné dobro.

5. Přiměřenost užitých prostředků (*proporcionalita*). Je nutno dbát, aby nebylo způsobeno víc zla než užitku. Kabinetním příkladem je otázka, zda se měla Československá republika bránit po Mnichově.

²⁹ O tom viz stejnojmenná kapitola v knize WERNISCH, Martin. Politické myšlení evropské reformace. Praha: Vyšehrad 2018.

³⁰ Bible, Evangelium podle Matouše, kap. 5, verše 39 až 41: „Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se chtěl s tebou soudit o košili, nech i svůj plášť. Kdo tě donutí k službě na jednu míli, jdi s ním dvě.“

Právo ve válce (*ius in bello*): jak ve válce postupovat

6. Ochrana civilního obyvatelstva jako zásada byla do 19. století celkem přehledná a dobře uskutečnitelná. Armády se střílely a sekaly na polích za městem a bylo skoro jisté, že to civilisty nepotrefí. Při obléhání měst to ovšem bylo horší. Kromě toho vždycky byli zvrhlíci, kteří hnali před sebou lidské štíty, a to od starověku. To není moderní hrůza způsobená tím, že se nebojíme Pána Boha, to je hrůza tkvící v člověku, kam až v dějinách dohlédneme. A k tomu chránit civilisty v naší době bombardování, raket a čeho všeho – máme to denně před očima v Gaze.
7. A konečně znovu otázka proporcionality, tentokrát u jednotlivých akcí či kampaní, co spustit a co ne, co bude menší zlo. Říkám tomu „zvažování zel“, protože se nedá mluvit o větším dobru. Historickým příkladem je tady použití jaderných zbraní proti Japonsku 1945.

Může být válka spravedlivá? Zřejmě ne, ale dá se za určitých okolností ospravedlnit jako menší zlo. K tomu dospěla administrativa George Bushe staršího, když šlo o Kuvajt. A zcela podle pravidel spravedlivé války zastavila vojenské akce, když byl Kuvajt osvobozen, na Bagdád se netáhlo. To se o druhé válce v Zálivu říci nedá (viz knihu D. Fishera).³¹

Pravidla, která byla v dějinách pro „spravedlivou válku“ vytvořena, málokdy platila nebo alespoň málokdy platila beze zbytku. Něco přece jen univerzálně uznáváno bylo, a to, že spravedlivá je válka obranná, že napadení mají právo se bránit. Z tohoto hlediska je spravedlivé, aby se Ukrajina bránila ruské agresi a abychom ji podporovali zbraněmi do té doby, dokud neosvobodí celé své území - pozor, i s těmi, kdo tam žijí a žili by raději v Rusku. To bude zřejmě stát ještě desetitisíce životů, ne-li víc. Spravedlivá válka? Ne, hrůza je to a tragedie. Přesto vnímáme, že právo je na straně Ukrajiny. Otázka zní, zda naše konání plodí spravedlnost. Vede-li ke zmírnění důsledků tragické situace pro napadenou zemi, dá se s Augustinem prohlásit za projev lásky k bližním, kterým se snažíme pomáhat. Je však skutečností, že to vede k nebývalému rozvoji českého zbrojařství a zlatým časům pro majitele zbrojovek. Vedlejší, nezamýšlený efekt? Nebo jen další doklad, že válka a spravedlnost nejdou dohromady?

Ze své podstaty válka nemůže být dobrem. Už jsme řekli, že učení o spravedlivé válce je pokus, jak ji udělat co nejmenším zlem. A protože učení a praxe dost dobře nemohou být jedno, vždycky se nějak rozcházejí (teologicky s jedinou výjimkou, Ježíše Nazaretského), je nemožné, aby nějaká válka byla jednoznačně a bezvýhradně spravedlivá. Je spravedlivé, soudím, že se Izrael brání odpornému teroru. Těžko přijmeme za spravedlivé, že přitom umírají civilisté a hodit vinu za to na teroristy sice v teorii můžeme, ale v praxi to nikomu život nevrátí. To, co se

³¹ FISHER, David. *Morality and War. Can War be Just in the Twenty-first Century?* Oxford University Press 2011.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabít i čas léčit, čas bojít i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Knihy Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

v dějinách pokládá za spravedlivé války, je většinou konstrukt vítězů, mýtus, kterým se dodatečně ověncí kus našich dějin. Kdyby nevzniklo Československo, jak by byl hodnocen boj legií? Na druhou stranu je známo, že Karel Barth napsal těsně před válkou J. L. Hromádkovi, že čeští vojáci na hranicích proti hitlerovskému Německu jsou ve službě dobra, že bojovat proti takovému zlu je křesťanská povinnost. A Dietrich Bonhoeffer se nakonec rozhodl stát členem spiknutí s cílem zavraždit Adolfa Hitlera. Jsou to příklady křesťanské odpovědnosti ve válce a samozřejmě vyvolávají diskuse a spory.³²

Radikální pacifismus je možný a je dobře, že jeho zastánci mezi námi žijí, aby nám připomínali, že násilí nemá být prostředkem, jak řešit lidské spory. Ale jako obecně křesťanský postoj by podle teorie her vedl k brzkému konci křesťanů, aniž by nějak zřetelně změnil situaci. Nechat se sežrat byla a je legitimní křesťanská volba, ale není jediná možná. Martin Luther dospěl k postoji, že křesťan sám za sebe nemá právo užívat násilí, ani kdyby šlo o sebeobranu, ale pro lásku k bližním má naopak povinnost, aby je hájil i se zbraní v ruce (ostatně vyrostl z augustiniánské tradice). Ke křesťanské odpovědnosti za bližní patří i povinnost chránit je, jak jen můžeme. Tedy vzít do ruky zbraně může být, opatrně řečeno, v některých situacích nejbližší spravedlnosti. Že je to počínání jednoznačně spravedlivé, správné, ba svaté, to však může tvrdit jen fanatik. A má proti nám výhodu, že nepochybuje.

Spravedlnost se nedá nadekretovat a vybudovat podle pravidel. Ta musí vyrůst, jak píše prorok. A ještě nevyroste z nás: „Ať kane z oblaků spravedlnost; nechť se otevře země a urodí se spása a spravedlnost vyraší s ní. Já Hospodin to stvořím.“³³ Spravedlnost a mír nelze nastolit násilím, žádná sebespravedlivější pravidla k nim nedovedou. Takzvaná spravedlivá válka tedy nepovede ke spravedlnosti, jen možná trochu zmírní bezpráví. Zabrání něčemu horšímu, ale zlé tím nezmizí. Válka se dá za určitých okolností ospravedlnit, a může být tím nejméně špatným, co máme k dispozici, ale spravedlivá proto nebude.

³² Švýcarský protestantský teolog Karl Barth (1886-1968), český protestantský teolog Josef Lukl Hromádka (1889-1969), německý evangelický teolog a etik (1906-1945) Dietrich Bonhoeffer, popravený v koncentračním táboře ve Flossenbürgu.

³³ Bible, Izajáš, kap. 45, verš 8.

Obědová přestávka

Svoboda, svoboda,
volnost, rovnost, pohoda,
po dlouhé noci přišel nový den,
nenávisť a násilí
jsme pohřbili a zapili,
defilujem v dlouhé řadě
slavných jmen.
Byl to Shane, byl to Shane,
Tom Sawyer i Chamberlain,
Lomikar, Kozina, i Vlasta Redl
ze Zlína.
Nosí je pražská Sparta,
Timur a celá jeho parta,
na doma i na venek: zpátky
do trenek!³⁴

Dva přípisky BB:

Letošní (2023) Novinářskou cenu za psanou reportáž získali Ondřej Kundra a Tomáš Brolík: *Cesta před boží i pozemský soud – Ukrajinci na stopě pachatelů válečných zločinů Do vyšetřování válečných zločinů na Ukrajině se zapojily tisíce příslušníků bezpečnostních složek. Systematicky, věcně a rychle shromažďují důkazy. Autoři zachycují jistotu vyšetřovatelů, že pachatelé budou potrestáni, spravedlnost existuje a lze se jí domoci. Zvýrazňují přesvědčení, že na válečné zločiny se nesmí zapomenout. Jen s pravdivě pojmenovanou minulostí se dá vyrovnat.*

Četla jsem to s vědomím, že jde o jeden z dobrých způsobů, jak se vyrovnat s bezmocí a nespravedlností.

Viděla jsem film *Zraněná srdce (The Aftermath)* z roku 2019. *Britská žena, která při bombardování Londýna přišla o dítě, přijíždí na počátku roku 1946 do Hamburku za svým britským mužem, plukovníkem pověřeným poválečnou správou města. On soucítí s bídou přeživších, ona se z prvotní nenávisti stane milenkou jejich německého donuceného hostitele, který přišel při bombardování Hamburku o ženu. (Příběh lze bez souvislostí významových, autorských a dalších zploštit na drama lásky. Jde ale – možná především - o náhodnost a zároveň obrovský dopad toho, kam a ke komu patříme.)*

Ptám se sebe: Jak je možné, že až na základě filmu „drama/romantika“ z 2019 mi dojde, že válka nekončí koncem války? I když u všech jiných neštěstí to učím-e? Je to proto, že válka nemůže mít happyend – čistý řez a jasný dopad?

³⁴ Pavel Dobeš: Zpátky do trenek

III. Co se z tématu učíme = Mír vyrůstá z války

Mgr. Jiří Valenta (* 1992)

Narodil jsem se v Brně a tamtéž jsem v roce 2017 absolvoval právnickou fakultu. Půl roku jsem studoval ve Finsku, kde jsem se zaměřoval na mezinárodní právo jak v otázkách ochrany životního prostředí, tak v prostředí konfliktů, mezinárodního soudnictví a válečného práva. Tímto tématem jsem se zabýval i ve své diplomové práci. Na jaře roku 2018 jsem se přestěhoval do Prahy. Profesionálně se nyní zaměřuji na otázky související s fiskální politikou, daňovou reformou a reformou veřejné správy včetně odpovědného a transparentního rozpočtování, tedy moderním finančním řízením státu. Kontakt: jvalenta92@gmail.com

I válka má svá pravidla: Ženevské konvence včera a dnes

Anotace

Co nás učí války? Že i ve válce je potřeba připomínat lidskost a že i krutost má své mantinely.

Příběh Ženevských konvencí tradičně začíná osobností Henriho Dunanta a jeho živé zkušenosti při bitvě u Solferina. Příběh lidskosti a mantinelů stanovených pro vzájemný konflikt je však mnohem starší a zároveň mnohem aktuálnější.

A nyní, kdy na světě probíhá celá řada válečných konfliktů, je i pro nás civilisty nacházející se v bezpečí svých domovů nutné si připomenout, že Ženevské konvence stále platí. Že jsou součástí zásad a obyčejů platných na celém světě. Jedná se platná a účinná pravidla, které poskytují fungování celé řadě pomáhajících profesí v těch nejtěžších situacích. A stejně jako všechna pravidla budou fungovat tak dobře, jaká hodnota jim bude přisouzena a jakého respektu se ze strany nás všech dočkají.

Přednáška a její dopracování po konferenci

Co nás učí války? Ženevské konvence včera, dnes i zítra

Už ve středověku a starověku máme dochované zmínky o tom, že na bojišti a v konfliktu existují určité mantinely, které je nutné ctít a respektovat - jak se

starat o padlé a raněné bez ohledu na příslušnost k válčící straně, nebo jaké chování zaujmout vůči vyslaným vyjednavacům, či jaké zbraně je možné použít. Jako příklad je možné uvést vojáka a generála švýcarských ozbrojených sil Guillauma H. Dufoura, který v roce 1847 velel jednotkám při krátké občanské válce proti kantonům spojeným v Sonderbundu. V této válce vydával příkazy, které směřovaly zejména k mírnění chování jeho mužů v poli: *Odzbrojte zajatce, ale nečiňte jim nic zlého, ani je neurážejte. - Po boji šetřte přemožených, nic není čestnějšího pro vítězné vojsko. - Budou-li nepřátelé zatlačeni, pečujte o jejich raněné jako o naše vlastní. - Mějte k nim všechny ohledy, jež přísluší nešťastným. - Dávám pod vaši ochranu zejména děti, ženy, starce a osoby duchovní. - Ten, kdo by vložil ruku na bezbrannou osobu, je nečestný a špiní svůj prapor.*

Tato pravidla a principy jsou ve své podstatě a přirozenosti velmi blízká pravidlům obsažených v předpisech, které potvrzují, že veškerou moc v demokratických a svobodných státech drží jeho obyvatelé (lid)³⁵ a že exekutiva a mocenské kroky jsou omezeny. Toto omezení přitom začíná u základních lidskoprávních předpisů, jako je například Listina základních práv a svobod³⁶ nebo například Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod³⁷. Zkušenost války nám, lidstvu jako celku, přinesla řadu mezinárodních pravidel nad rámec národních předpisů, které mohou být velmi rozmanité. Mezinárodní pravidla se dají členit do několika okruhů či souborů. Zejména zkušenost druhé světové války dala vzniknout právnímu a institucionálnímu rámci, na který spoléháme i dnes.

Pravidla, která vznikala po druhé světové válce, můžeme rozdělit do několika skupin a to podle smyslu, účelu a zaměření těchto předpisů:

- Mezinárodně-právní předpisy, které potvrzují závazek, že **agrese je ve styku mezi suverénními státy zakázána** - například Charta OSN³⁸ nebo například Pařížská smlouva o Evropském společenství uhlí a oceli z 18. dubna 1951, kterou bylo toto společenství založeno.

Tento základní závazek nepoužití násilí uvádí Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů, ve svém článku 2. Čtenáře bych rád upozornil i na návěští preambule.

³⁵ Srovnej čl. 2 odst. 1 Ústavy ČR (1/1993 Sb.) "Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní." Dostupné online.

³⁶ Úsnesení č. 2/1993 Listina základních práv a svobod. Dostupné online.

³⁷ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, v českém právním řádu vyhlášena jako Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (209/1992 Sb.). Dostupné online.

³⁸ Charta OSN z roku 1945, v Československu vyhlášena jako Vyhláška ministra zahraničních věcí pod číslem 30/1947 Sb. Dostupná online.

MY, LID SPOJENÝCH NÁRODŮ, JSOUCE ODHODLÁNI

uchrániti budoucí pokolení metly války, která dvakrát během našeho života přinesla lidstvu nevýslovné strasti,

prohlásiti znova svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velikých i malých, (...)

Viz také preambuli Pařížské smlouvy: *...majíce na mysli, že světový mír může být zachován jen tvůrčím úsilím úměrným nebezpečí, jež jej ohrožuje, (...) přesvědčení, že příspěvek, jež organizovaná a živoucí Evropa může civilizaci přinést, je nezbytný pro udržení mírových vztahů, (...) odhodláni nahradit staleté soupeření sjednocením svých základních zájmů, vybudovat zřízením hospodářského společenství základy širšího a hlubšího společenství mezi národy, jež dlouho dělily krvavé konflikty, a položit základy institucí způsobilých řídit jejich osud, napříště společný, rozhodli se vytvořit Evropské společenství uhlí a oceli (...).*"

- Mezinárodně-právní předpisy, které potvrzují závazky a základní zásady, **kterými se strany musí řídit, pokud k ozbrojenému konfliktu dojde:** Ženevské konvence a jejich rekonstrukce v roce 1949³⁹, následována doplňkovými protokoly v roce 1978⁴⁰.

Sousloví "které potvrzují závazek" není použito náhodně, neboť se jedná o závazky, které jsou svým charakterem **závazkem obyčejným**. Aktéři mezinárodního práva jsou jimi vázáni i v případě, kdyby tyto závazky nebyly kodifikovány - tedy písemně zaznamenány a vydány ve formě mezinárodní smlouvy.

- **Pravidla, která stíhají porušení mezinárodně-právních závazků** jak v oblasti porušení mezinárodního míru, tak v oblasti porušování závazků platných pro chování a jednání při samotném ozbrojeném konfliktu: Charta OSN a Statut mezinárodního soudního dvora; Římský statut mezinárodního trestního soudu; historickým příkladem je i Londýnská smlouva, která založila mandát pro soud v Norimberku po 2. světové válce.
- Mezinárodně-právní předpisy **zakládající instituce, které na dodržování ostatních pravidel dbají, či jejich vymáhání vynucují:** Charta OSN; statuty mezinárodních ad hoc tribunálů, jako byl Tribunál pro Rwandu, či pro Jugoslávii, nebo nyní platný a účinný Římský statut, kterým byla založena působnost a pravomoc Mezinárodního trestního soudu.

³⁹ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954 Sb., o Ženevských úmluvách ze dne 12. srpna 1949 na ochranu obětí války. Dostupné online.

⁴⁰ Sdělení č. 168/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí, o vázanosti České a Slovenské Federativní Republiky Dodatkovými protokoly I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977. Dostupné online.

Pravidla, která se vztahují k dodržování míru, tak konečně po druhé světové válce tvoří ucelený celek. Tato pravidla však byla utvářena po desetiletí a často až na základě zkušenosti z dalších ozbrojených konfliktů, jako byly hrůzy ve Rwandě nebo na území bývalé Jugoslávie v 90. letech, které daly vzniknout ad hoc mezinárodním tribunálům pro stíhání válečných zločinců. Rámec vytvořený po druhé světové válce je nejspíš prvním skutečně logickým celkem, **kteřý potvrzuje, že pravidla mohou být účinná jen tehdy, pokud je respektována jejich provázanost.** Všechna tato pravidla se však svým charakterem řadí mezi imperfektní (nedokonalá, nevynutitelná), protože neobsahují vymahatelnou sankci. Bohužel žádná imperfektní pravidla nebudou účinná natolik jako normy, které vymahatelnou sankci stíhající jejich porušení obsahují.

Jak bylo uvedeno i v úvodu, **pravidla obsažená v Ženevských konvencích a v Chartě OSN jsou závazky blízké svou povahou závazkům, kterými jsou chráněna lidská práva.** Jedná se o pravidla, která brání nás jako jednotlivce, lidi nadané svobodnou vůlí, před zlovůlí a libovůlí toho, kdo drží moc. Ženevské konvence jsou základem mezinárodního práva humanitárního. Pod tímto souslovím se skrývají pravidla a principy, které se vážou k právům a povinnostem v oblasti ozbrojeného konfliktu: v anglické literatuře se používá variabilně buď sousloví **mezinárodní humanitární právo** (*International Humanitarian Law*, zejména v prostředí Mezinárodního výboru Červeného kříže), nebo sousloví **právo ozbrojených konfliktů** (*Law of Armed Conflicts*). A zde je nutné podotknout, že právě mezinárodní humanitární právo má zásadní specifikum a to, že tato pravidla zavazují jak státy a další veřejnoprávní aktéry (mezinárodní organizace, nestátní subjekty), ale i jednotlivce. Podobná pravidla, která zavazují jak jednotlivce, tak veřejnoprávní aktéry nalézáme už jen v mezinárodním právu týkajícím se životního prostředí⁴¹ nebo ve velmi specifické oblasti námořního práva⁴².

V případě mezinárodního práva humanitárního je porušování těchto povinností stíháno skrze příslušná ustanovení zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Hlava XIII trestního zákoníku obsahuje trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy. Například § 405a Hlavy XIII uvádí trestný čin agrese: *Kdo v postavení, které mu umožňuje vykonávat kontrolu nad některým státem nebo řídit jeho politické anebo vojenské akce, v rozporu s ustanoveními mezinárodního práva plánuje, připravuje, zahájí nebo provede útočný čin, který spočívá v použití ozbrojené síly takovým státem proti svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu nebo v použití ozbrojené síly takovým státem jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s Chartou Organizace spojených národů*

⁴¹ Například - Basilejská úmluva o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice státu a jejich zneškodňování, v tuzemských předpisech prováděna zákonem č. 541/2020 Sb., o odpadech; Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech prováděna přímo použitelným nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 2019/1021 ze dne 20. června 2019 o perzistentních organických znečišťujících látkách.

⁴² Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu prováděna Mezinárodní úmluvou o zabránění znečišťování z lodí z roku 1973 ve znění protokolu z roku 1978.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Knihy Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

a který svou povahou, závažností a rozsahem zakládá zjevné porušení Charty Organizace spojených národů, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let nebo výjimečným trestem. Stíhání tohoto trestného činu je výrazem zásady univerzality, tedy toho, že nejzávažnější trestné činy jsou stíhatelné a stíhané na celém světě bez ohledu na občanství daného pachatele.

Důležitost Ženevských úmluv spočívá v kodifikaci základních zásad humanitárního práva a navazujících pravidel a vytvoření systému dohledu a dodržování. Základní zásady humanitárního práva jsou čtyři: zásada rozlišování, zásada vojenské nutnosti, zásada proporcionality, tedy minimalizace vedlejších škod a zákaz působit nadměrné utrpení.

Jednoduchá definice zásady rozlišení je ta, že válčící strany budou vždy rozlišovat mezi vojenskými a civilními objekty i ve smyslu lidí, tedy voják (kombatant) vs. civilista, a že budou dbát na to, aby vedly své kroky pouze vůči vojenským objektům. Zásada rozlišování je přímo obsažena v textu Dodatkových protokolů Ženevských úmluv v článku 48: *K zajištění respektování a ochrany civilního obyvatelstva a objektů civilního rázu budou strany v konfliktu vždy činit rozdíl mezi civilním obyvatelstvem a kombatanty a mezi objekty civilního rázu a vojenskými objekty a v souladu s tím povedou své operace pouze proti vojenským objektům.* Zásada rozlišování tak znamená, že všechny objekty nevojenské povahy jsou pod ochranou a za žádných okolností nesmí být cílem vojenských operací pro válčící strany. Některé konkrétní objekty jsou předmětem konkrétních pravidel, která jsou vymezena v dodatkových protokolech. Účelem Ženevských úmluv je poskytnout konkrétní bezpečný prostor pro život civilistů a prostor pro práci chráněných osob při pomoci zraněným nebo právě při pomoci civilistům.

Ženevské konvence vytvářejí užitečný právní rámec zaměřený na ochranu člověka, lidstva a lidství. Očekávání účinnosti těchto norem však musí být vnímáno skrze situaci, která platí u všech ostatních právních norem - vždy závisí na konkrétním chování jednotlivců, a to zejména těch, kteří mají tyto normy dodržovat.

Pavel Štingl (* 1960)

Jsem filmový dokumentarista, autor desítek filmů a televizních seriálů s tematikou sociální, historickou a politologickou. Natáčím sběrné dokumenty o zrodu mimořádných uměleckých děl. V posledních dvaceti letech realizuji multimediální expozice pro muzea a památníky. V současné době působím jako ředitel státní organizace Památník ticha, jež usiluje o proměnu nádraží Bubny, spojeného s válečnými deportacemi pražských Židů, na místo paměti nazývané Památník ticha. Aktuálně se zabývám koncepcí u nás zatím neexistující svébytné disciplíny „kultury paměti“ a veřejné komunikace v oblasti připomínání velkých příběhů totalit minulého století. Kontakt: Pavel@pamatnikticha.cz

Kultura paměti: O čem vypovídá vývoj Památníku ticha aneb úchylná praxe relativity

Anotace

Téma CO NÁS UČÍ VÁLKY, je poněkud bezbřehé. Něco nás měly učit v době mého dětství, kdy válečné filmy nepouštěly obrazovku televizní propagandy. Pak přišla biologie válek, v nichž jsem se pohyboval počátkem let devadesátých. Pak došlo na přehodnocení válečných archivů, když jsem vyučoval o propagandě a manipulaci. Pak jsem sbíral autentické válečné vzpomínky a přetvářel je ve filmové dokumenty. Zachytily poslední pamětníky. Ale pak přišla doba, kdy velké válečné příběhy dokonce zdevalvovaly.

Válečná svědectví se ovšem stále vracejí. S poptávkou dalších generací, s novými objeviteli a sběrateli příběhů, kteří nejsou zatíženi ideologiemi a jejich černobílým hodnocením - ani odsudky, ani předsudky. Současnost pokládá otázky a válečná zkušenost na ně nabízí odpovědi. Pokud s ní ovšem umíme pracovat pro současnost a nedopustíme, aby mezi nás a prožité příběhy vstoupila tlustá čára. Nebo se neztratíme v úchylné praxi relativity.

Přednáška

Co nás války učí

Kdybych měl hledat mezi hodně často užívanými slovy, jako je třeba snídaně, oběd, večeře, mobil, příloha mailu, nepřiložená příloha mailu ... sex ... mír ... ,

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Knihka Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

válka do frekventovaných pojmů asi také patří. V poslední době dokonce výrazně posiluje. Snídaně a večere mají takový stabilní význam. Mír se vyprázdnil. Sex a válka v průběhu mého života různě mění svůj obsah.

Vyrostl jsem na normalizačním televizním programu, kde **válka** měla svůj velký panvlastenecký podíl na propagandě naší strany železné opony. Studená válka byla v té době žhavá a mírové hnutí vyváželo špiony do různých koutů světa pod pláštíkem boje za mír. Se socialismem jsme zatočili tím, že se starý režim zlikvidoval do jisté míry sám. Obrátili jsme některé oděvní doplňky naruby a vyrazili ke svobodě. Nikomu nebylo divné, že jsme převzali stejné mantry o míru na věčné časy, jakými jsme se krmili až donedávna. **I když:** Trochu nás zaskočilo, kolik se vystřílelo munice jen na rozpad Jugoslávie, kolik lidí se podařilo zlikvidovat dvěma dobře mířenými civilními letouny na Dvojčata amerického Manhattanu, kolik lidí se povedlo v roce 1994 zabít ve Rwandě, zvláště když symbolem této novodobé genocidy byla mačeta.

To už bylo v době, kdy jsem začal sám do válek jezdit natáčet filmy. Ty mé války se nazývaly lokálními konflikty. Toto označení má v sobě laskavější statistiku povražděných civilistů, než má na kontě válka světová. A navíc se odehrává na menším území. Menší území je přehlednější, a tak se lépe propadne iluzi, že se tam válčí v logice jednoho proti druhému s čitelným motivem útoku, či sebeobranu.

Stále jsme ještě hledali motivy pro to, abychom mohli některé války prohlásit za spravedlivé a jiné za útočné. A tuhle tendenci máme dodnes, i když stále častěji opakujeme slova amerického filosofa Santayany (1863-1952) o tom, že **kdo se neumí poučit z vlastní historie, musí ji znovu prožít**. Dnes ten výrok slyšíme na všech tryznách světa, navzdory tomu, že ten stejný filosof na sklonku svého života prohlásil, že **lidstvo se z vlastní minulosti nikdy nepoučí**.

Když jsem sám jezdil natáčet filmy do lokálních válek, pochopil jsem jednu závažnou věc: Skutečná válka nastává tam, kde je cítit krev.

Je to takový zvláštní zápach, který mění lidské chování, zakládá na revanše všeho druhu, probouzí dávné pudy. Kdo se jednou ocitne v pachu umírajících těl, už navždy bude trochu jiný. Je to atmosféra, kdy člověk se mění. Přicházejí reakce, o nichž kineziologie hovoří jako o příčinách bloků usazených v našich tělech před mnoha generacemi. Další generace je dědí, dokud je někdo neodblokuje. Když jsem pak vyučoval na pedagogické fakultě o tom, jak se dají využít filmové dokumenty při výuce dějepisu, hovořil jsem poprvé veřejně o biologické podstatě války, která je v nás. Některé slečny studentky se probouzely do diskuse a rozhořčeně nesouhlasily. Měly to štěstí, že nebyly u toho, když začínala válka v Náhorním Karabachu, kde vedle sebe žily rodiny různých národností a religii a v míru si připíjely na zdraví svých dětí až do chvíle, než se rozpadla nadvláda, v tomto případě kontrola sovětského impéria, a ze dvou

dřívějších okresů se staly dva samostatné státy. V okamžiku, kdy se stáhla vojska ministerstva vnitra, v řádu hodin první souseď na druhého zaútočil nožem a druhý to prvnímu vrátil stejným nástrojem. Přidal ovšem benzín, kterým toho donedávna pokojného druhu odvedle podpálil. Pak se šli pomodlit ke svému bohu a vypukla válka souseďů. Dohrála se v tichu a pramalém zájmu zbytku světa před několika týdny, kdy bylo více než sto tisíc obyvatel těžce dobytého ostrova uprostřed území Azerů genocidálně vymístěno do kopců Arménie.

Za mého studentského mládí byly druhou největší národností na akademické půdě FAMU hned po Česích Jugoslávci. Ještě za naší velvetové proměny seděli v několika svých oblíbených pivnicích a přihlíželi, jak to u nás umíme pěkně sametově vypořádat. Pak se najednou začala rozpadat Titova říše a z našich školních Jugošů se stali dobrovolníci, kteří přes týden natáčeli reklamy a po víkendech na sebe jezdili střílet sniper puškami. Cestou do války se nechali tito třicetiletí hoši pokřtít a najednou byli z obchodníků s texaskama domobranci různých religii, kteří se s celou horlivostí Balkánců vehementně nenáviděli.

Jak praví kazatel v záhlaví letáku pro tuto konferenci: **Je čas zabíjet i čas léčit, čas milovat i čas nenávidět.** Po Sarajevu přišel čas soudů s válečnými zločinci. Trval tak dlouho, že už si skoro nikdo ani nepamatoval, jak zněla původní obžaloba. A než se odsoudili jedni, vypukla už válka další. Podobnou zkušeností byl také slavný soud s Eichmannem v Jeruzalémě. Zločinec byl dopaden a před zraky celého světa odsouzen a popraven. Navzdory tomu, že jeho obhajoba byla poměrně neprůstřelná! Po celou dobu totiž opakoval to stejné a nikdo mu to zásadně nevyvrátil: „Byl jsem logistickým specialistou na transporty velkých nákladů napříč Evropou, konal jsem v mantinelech zákonů své země té doby a dělal jsem to dobře. A za to mne vůdce vyznamenal.“

Soudit někoho na základě zločinů proti lidskosti je nesmírně těžké. Naše moderní civilizace také proměnlivě rozlišuje mezi lidskostí a nelidskostí. Máme tendenci tato kritéria měnit v čase podle epoch dějin. Jakkoli vždycky zacházíme s nějakými neotřesitelnými argumenty myslitelů své doby: Modernita měla svou logiku pro pokrok lidstva, ale pak byla zneužita jako máloco v minulosti. Eugenika se na počátku jevila také jako dost dobrý nápad na ozdravení lidského rodu, ale po válce zmizela jako pojem z učebnic všech vzdělávacích stupňů.

Druhá světová válka založila na novodobý exodus Židů do Izraele. Holocaust dal Židům nezpochybnitelnou sílu, když uplatnili právo na zemi, která je jim dána za dědictví. Ovšem s prvním dnem novodobého státu Izrael začala válka staronových kolonistů pouště okolo Jeruzaléma s lidmi, kteří Bibli nerespektují historicky, ani novodobě. A následná historie státu Izrael je cesta od války k válce a také série pokusů o mírová uspořádání, která se vždy za pár let zvrtnou.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabít i čas léčit, čas bořit i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Knihy Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Celí překvapení jsme se dočkali doby, kdy ke konfliktu, probíhajícímu ve stylu druhé světové války, přibude vyhnání více než sta tisíc obyvatel Náhorního Karabachu a je právě tak nepovšimnuto jako arménská genocida před sto lety. A najednou válku na Ukrajině vytlačí z hlavních stránek medií třetí masakr, jenž má charakter nepoznané nenávisti namířené proti všemu živému. Přejde v době náboženského svátku - podobně jako před padesáti lety začala jomkipurská válka na svátek Jom Kipur, svátek smíření. Zabíjí lidi při modlitbě či festivalové zábavě. Války nás neustále překvapují novými rysy, právě tak jako paralelami, nápadně se podobajícími již prožitým, které jsme zažehnali tak zvaně navždy.

Paralely a kontextualizace jsou hlavní charakteristiky moderních center paměti, které v některých evropských zemích nabízejí široké vzdělávání v prevenci proti neustále se opakujícím závažným sociálním jevům, jako je antisemitismus a xenofobie.

Už dvanáct let usiluji o zřízení památníku šoa z malého nádraží nedaleko centra Prahy. Je spojeno s deportacemi téměř padesáti tisíc pražských Židů. Mise pro památník holocaustu je nezpochybnitelná. Zřízení místa paměti je příležitostí, jak v Praze srovnat dávný dluh: „**Už dávno zde měl být památník příběhů šoa,**“ tak praví každý přicházející ministr a vyjadřuje mohutnou podporu nové kulturní instituci. Většinou jen do chvíle, než zjistí, že do jeho volebního období se záměr nevejde. Pak se vrátí od činů ke slově a nic se zásadně neposune. Železniční budova je dosud ruinou a já vůbec nechápu, jak se mi to stalo, že jsem se stal na tucet let nádražákem. Vyzkoušel jsem si praxi nového žánru, který jsem se rozhodl usadit do naší reality jako svébytnou disciplínu. Naší praxi chybí to, co se v politických proslovech označuje jako „kultura paměti“. Není složité ji definovat, ale je třeba ji vynořit z hladiny tradičního muzejnictví, zakládaného v čase obrozenců. Klasická muzea se primárně věnují **konzervaci** starých předmětů a konzervativně také vystupují ve veřejném prostoru. Základním rysem paměťové instituce je **komunikace** a její dynamika. A také **vzdělávání**, které směřuje k událostem současným a pro něž se příběhy minulosti stávají nejvyšším argumentem.

Za poslední dekádu jsme sice nedokázali přestavět staré nádraží do tvaru starozákonního chrámu, jak je architektky navrženo, ale vyvinuli jsme v naší komunikační platformě různé formáty pro diskuse. Na názorovém fóru, věnovaném Mnichovskému stigmatu, zazněla myšlenka, že až do počátku války na Ukrajině jsme žili epochu charakterizovanou narativem „po válce“. Je však dobré si přiznat, že od února 2022 jsme „před válkou“. Nemusí se nutně přihodit naší generaci nebo našim dětem, ale je potřeba s ní počítat, abychom mohli udělat vše pro její maximální oddálení.

Co nás tedy války učí? Nepoučitelnosti, konzervované frázemi o tom, že poučitelní jsme. V čase míru máme horlivou tendenci žít iluze, že války se mohou odstěhovat na věčné časy do říše „**už nikdy více**“. Mír je

tréninkem pro víru v neopakovatelnost historie. Války jsou opakovanou sérií poznání, že základní hluboce usazené vlastnosti lidstva jsou nepotlačitelné.

Ale nedá nám to – zkusíme vždy znova naplánovat lepší časy a lepší mravy.

Pomoc P/paměti národa: Post Bellum a péče o pamětníky - Význam svědectví našich pamětníků pro budoucnost

Anotace

Ondřej Čenovský: V našem společném příspěvku nejdříve krátce představím organizaci Post Bellum - Paměť národa, v níž pracuji, a její nový projekt, v rámci kterého zajišťujeme sociální pomoc potřebným seniorům, našim pamětníkům.

Proč je důležité udržovat paměť národa živou? Co nám mohou naši pamětníci sdělit a jak o ně za to pečujeme? Jeden z našich nejaktivnějších pamětníků, pan **Jan Jelínek**, bude sdílet svůj životní příběh: co ho naučila historie jeho rodiny, jak holocaust ovlivnil jeho život i následující práci, jaké poučení lze nalézt v rozhovorech s lidmi, kteří holocaust přežili a jaké poselství z toho vyplývá pro naši současnou válkami ohroženou dobu.

Ondřej Čenovský, DiS. (* 1973)

Vystudoval jsem Jabok - Vyšší sociálně pedagogickou a teologickou školu v Praze. Jako sociální pracovník jsem měl možnost pracovat s rozličnými lidmi, od dětí odcházejících z dětských domovů po seniory, s lidmi s duševním onemocněním i např. s lidmi bez přístřeší. Jedenáct let jsem strávil na Oddělení sociálně právní ochrany dětí v Poděbradech převážně prací s pěstounskými rodinami, několik dalších let na Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR a v Charitě ČR. Od února 2023 pracuji jako sociální pracovník v Centru pomoci Paměti národa organizace Post bellum, kde nabízíme sociální poradenství a pomoc našim pamětníkům. Jsem, jak se říká: jednou skaut, navždy skaut. Mám rád přírodu, často jezdím na vandry, nejraději v Novohradských horách, ale i jinde. Kontakt: ondrej.cenovsky@postbellum.cz

Příspěvek

Post Bellum je nezisková organizace, která od roku 2001 vyhledává a nahrává vzpomínky pamětníků klíčových momentů 20. století. Založila ji skupina českých novinářů a historiků, kteří se potkávali na tiskových konferencích a výročních pietních akcích a byli přesvědčeni, že pamětníci musí dostat příležitost svůj příběh vyprávět vcelku, souvisle a detailně.

Stěžejním projektem Post Bellum se proto stala **Paměť národa**, sbírka vzpomínek konkrétních osobností, fotografií, deníků a různých archiválií z

období totalit 20. století. Dnes sbírka čítá tisíce zpracovaných pamětníků a jako internetový archiv je přístupná široké veřejnosti. Zahrnuje především vzpomínky a vyprávění válečných veteránů z 2. světové války, přeživších holocaust, odbojářů, politických vězňů, představitelů disentu, příběhy novodobých vojenských veteránů, představitelů národnostních menšin, ale také těch, kteří se stali součástí represivních složek totalitních režimů – naší Státní bezpečnosti, ruské KGB⁴³ a jiných.

Centrum pomoci Paměti národa - CPPN

Pomáhat pamětníkům v jejich každodenních potřebách či v problémových situacích je cílem CPPN, které je další trvalou součástí aktivit Paměti národa a nejnovější ze čtyř základních oblastí Post Bellum. Tyto oblasti jsou:

- Dokumentování
- Vyprávění
- Vzdělávání
- Pomáhání potřebným (CPPN)

Centrum je určeno pamětníkům i jejich nejbližším, jejichž vzpomínky zaznamenali naši dokumentaristé v rámci projektu www.pametnaroda.cz. Vzniklo v době covidu, kdy nemohli dokumentaristé natáčet. Začali proto obvolávat již natočené pamětníky s nabídkou pomoci. Tak vyšlo najevo, že stárnoucí pamětníci potřebují častější kontakt a případně i rozličnou pomoc v sociální oblasti. V současné době má CPPN působnost v Praze, Středočeském, Plzeňském a Karlovarském kraji a v Libereckém kraji s přesahem do severních Čech. Od nového roku budeme působit i ve Východočeském regionu s pobočkou v Pardubicích. Postupně plánujeme rozšířit naši činnost i v dalších místech ČR. V každé pobočce je sociální pracovník a v centrále ředitel CPPN. Spolupracujeme i s dobrovolníky, které stále sháníme na pomoc pamětníkům. Od 1. září 2023 je naše činnost oficiálně registrovanou sociální službou. Provozujeme i telefonní linku pomoci. Provoz je financován sbírkou Vlčích máků ke Dni válečných veteránů, který tradičně připadá na 11. 11.

Pro mě osobně, jako pro sociálního pracovníka s více než 20letou praxí, znamená setkávání a práce s lidmi, kteří byli postiženi druhou světovou válkou, ale následně i válkou studenou, velkou výzvou. Jejich příběhy, které jsou někdy velice dramatické, přijímám s velkou pokorou jako poučení pro svůj osobní život a pohled na svět. Myslím si, že pro budoucnost nás všech je důležité osudy těchto lidí zaznamenávat a zároveň se o ně starat.

Dále bych předal slovo panu Jelínkovi, který bude vyprávět již sám. Děkuji mu, že je tu s námi.

⁴³ KGB (КГБ, rusky *Комитет государственной безопасности*, česky Výbor státní bezpečnosti) byla hlavní sovětská tajná služba. (Blíže viz: <https://cs.wikipedia.org/wiki/KGB>; dostupné 14. 11. 2023)

Jan Jelínek (* 1940)

Narodil jsem se do česko-židovské rodiny. Žili jsme v Liberci. Můj otec po celou dobu války ukrýval moji židovskou matku i s námi dětmi v Hořepníku u Pacova. Zemřel v 1947 následkem stresu z prozrazení, který zažíval za války. Já nebyl z kádrových důvodů po maturitě přijat na FAMU, takže jsem pracoval jako pomocný dělník. V 60. letech jsem vystudoval žurnalistiku, absolvoval jsem v 1968. Nastoupil jsem do Krátkého filmu Praha jako režisér. Po roce 1989 jsem pracoval jako novinář. Pro Spielbergovu nadaci jsem natočil padesát rozhovorů s přeživšími holocaustu a pro Český rozhlas 530 rozhovorů s židovskou tematikou. Vyšlo mi šest knih, dvě z toho třikrát. Kontakt: stetl@centrum.cz

Příspěvek

Chci připomenout, že antisemitismus se znovu probouzí. Rád bych sdělil, že jsem v devadesátých letech na výzvu Spielbergovy nadace zachytil výpovědi 50 přeživších holocaust. Po určitém čase jsem z 32 těchto rozhovorů vydal za pomoci brněnského nakladatelství knihu *A kde byl Bůh, když Židé umírali v Osvětimi?* Tato kniha už vyšla třikrát. Kromě toho jsem natočil pro Československý rozhlas 530 rozhovorů s lidmi, kteří se při své práci či ve svém osobním životě setkali s židovstvím a s antisemitismem.

Sám jsem tak zvané "ukrývané dítě", přežil jsem válku jen díky hrdinství mého otce, který si za první republiky vzal moji židovskou maminku, a když jí přišel příkaz dostavit se do Terezína, ukryl ji i s námi dětmi. Rád bych připomenul, že jen z mých příbuzných zmizelo přes třicet nevinných lidí v koncentračních táborech. Moje babička, celá rodina sestry mé matky a další a další.

Domníval jsem se, že se oněch pět let ukrývání nemůže projevit v mém chování. Opak je pravdou, celý život byl holocaustem ovlivněn a dnes, kdy vidím a slyším, co se ve světě děje, můj strach z narůstajícího antisemitismu narůstá.

Ano, strach. Navštívil jsem Izrael mnohokrát a měl jsem tam několik přátel. Všichni již nežijí. Ale díky jim jsem tuto zemi projel křížem krážem a žasl jsem nad tím, co Židé dokázali vytvořit z místa, které bylo pouze pouští a bažinami. O to víc bych nejraději jel pomáhat zachránit zemi mých předků před nepochopitelnými hrůzami, kterým je dnes vystavena. Bohužel mi to můj věk nedovolí. Chtěl bych alespoň varovat.

Dmitri Berzon (* 1973)

Narodil jsem se v Rusku a umění studoval v Londýně. Moje žena Frances je ze Skotska, kde v Edinburgu vystudovala klasickou kresbu a malbu. Oba jsme prozkoumali rozličná média – Frances figurální malbu a tisk, já time-based media, video a fotografii. Od roku 2006 spolupracujeme na řadě projektů, včetně maloformátových filmů, či site-specific instalací, ale především improvizovaných tagtool (spojení malby a animace) performancích, často ve veřejném prostoru a s živou hudbou. Ze své základny v Libušíně cestujeme po celé Evropě. Kontakt: dima@lunchmeat.cz

Všichni máme stejnou biologii

Anotace

Je nevyhnutelné, že válka nutí ty, kteří jsou přímo zapojeni, „zaujmout stranu“. V naší době globální komunikace a mezinárodního obchodu se však i jedinci vzdálení od konfliktních zón ocitají v myšlení „my, nebo oni“. Tento jev zdůrazňuje potřebu, aby se všichni, zejména ti, kteří nejsou bezprostředně ovlivněni, snažili o vyvážený pohled. Je nezbytné odolat pokušení propagandy a záměrného dezinformování. Musíme si neustále připomínat, že jako druh mají naše společné rysy a kolektivní aspirace mnohem větší váhu než rozdíly, které nás rozdělují.

Příspěvek

Nejdřív bych rád vysvětlil, jak jsem byl pozván na tuto konferenci. Jsem umělec, ne akademik ani badatel, a nejsem zvyklý mluvit před publikem. Čeština není mojí první řečí, takže doufám, že to, co chci říci, bude srozumitelné. S manželkou jsme ubytovali ukrajinské rodiny na samém počátku války, a při pomáhání jim jsem potkal pana Filipa na Úřadu práce v Kladně. Bylo to jeho nápad, že by bylo dobré, kdyby někdo z „druhé strany“, kdo ale pomáhá Ukrajincům, se účastnil této konference.

Žádný z nás nemá volbu, kde a kdy se narodíme, na kterém kontinentu nebo v jaké zemi se narodíme, nebo jaký osud nás čeká. Nevybíráme si své rodiče ani sociální skupinu, ve které vyrůstáme. Nemůžeme si vybrat mateřský jazyk, a naše formativní roky jsou utvářeny kulturními normami, tradicemi a politikou, které zdědíme od předchozích generací, okolnostmi, nad kterými nemáme kontrolu.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabít i čas léčit, čas bojít i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Knihy Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Často máme své drahocenné hodnoty vysoko v oblíbě a považujeme je za ty správné, zatímco ty odlišné od našich považujeme za „špatné“. Snadno zapomínáme, že značná část našich hodnot je nastavena prostě na základě toho, kde jsme se (náhodou) narodili. Cokoli, co nás dělí na 'my' a 'oni', je často hluboce zakořeněno v našem strachu z nepoznaného.

V kontextu války se agresori často uchylují k znepokojivé strategii: dehumanizaci protistrany. Toto se dosahuje přiřazováním pohrdavých jmen, obviňováním z „ohavných“ zločinů a nakonec zbavením jejich lidskosti. Nicméně i obranná strana se často ocitá v situaci, kdy je nucena použít podobnou strategii. Nepřítel musí být zobrazován jako méně než lidský. To pomáhá jedincům překonat přirozené bloky a zapojit se do násilných aktů války. Uprostřed utrpení války je pro jedince téměř nemožné přijmout jiné emoce, protože přehlcoující bolest často nechává málo prostoru pro jakékoli jiné pocity.

Jako svědkové máme zcela odlišnou zkušenost s válkou od těch, kdo jsou přímo zapojeni. Místo toho, abychom čelili přímým dopadům konfliktu, jsme často vyzváni, abychom zaujali stranu. Tím nevědomky přispíváme k rozdělení lidstva na „my“ a „oni“. Tvoříme spojenectví, dovolujeme si nechat se přesvědčit, abychom podpořili jednu stranu, a v procesu můžeme neúmyslně zhanobit druhou. Polarizace lidské společnosti často eskaluje zájmy globálních médií, což vede k hlubším rozdíům ve společnosti. Populismus a senzacionalismus podporují rychlý a rozsáhlý přenos příběhů, což naplňuje mysl nenávisť. V tak náročném mentálním prostředí, co nám zbylo, co můžeme udělat? Jak se můžeme chránit před jedem nenávisť? Jaké kroky můžeme podniknout k rozptýlení atmosféry nepřátelství a nedůvěry?

Z mé zkušenosti, když jsem se narodil a vyrostl v Rusku, později emigroval do Izraele, následně žil v Anglii a nyní v České republice, jsem si uvědomil, že v základu jsou lidé prostě lidé. Můžeme mít různé tradice, jazyky, náboženství a historii, ale základně jsme všichni citliví tvorové, savci, Homo sapiens, kteří prožívají pocity a emoce podobným způsobem. Ať už jde o radost, štěstí, smutek, bolest, lásku, péči, strach nebo zármutek, tyto emoce jsou univerzální. Navzdory našim zdánlivým rozdíům sdílíme stejnou kůži, ruce, nohy a vnitřní orgány. V realitě máme mnohem více společného, než si často myslíme, že nás rozděluje. Takže, co jsem si uvědomil, je, že jediné, co mohou jednotlivci udělat v dobách konfliktu a války, je zdržet se sevření nenávisť. Místo toho, abychom viděli ostatní jako „druhou stranu“, je nezbytné, abychom neztratili ze zřetele skutečnost, že jsme všichni spolulidé, a nechali naše činy odrážet tuto představu.

PhDr. Štěpán Vymětal, Ph.D. (*1972)

Jsem psycholog a zaměřuji se na psychologii krizí, katastrof a traumatu, krizové řízení a strategickou krizovou komunikaci. Jsem vrchním ministerským radou Ministerstva vnitra ČR na odboru bezpečnostní politiky, oddělení bezpečnostních hrozeb a krizového řízení. Působím jako člen Strategické skupiny pro adaptaci a integraci uprchlíků z Ukrajiny Úřadu vlády ČR. Zastupuji ČR ve Stálém výboru pro psychologii krizí, katastrof a traumatu Evropské federace psychologických asociací. Kontakt: stepan.vymetal@mvcr.cz

Psychosociální aspekty a bezpečnostní rizika u válečných veteránů

Anotace přednášky na předtočeném videu

Příspěvek se zaměří na některé bio-psycho-sociální aspekty bojových zkušeností ukrajinských vojáků a vojáků. Při zkoumání této tematiky se objevuje množství otázek. Proč neexistuje obecný profil válečného veterána? Jak to je se strachem ze smrti a s pocitem viny? Jaké má bojová zkušenost vlivy na osobnost, mezilidské vztahy, duševní zdraví? Jaká jsou dnes obvyklá fyzická zranění s dopadem do psychiky. Mohou být váleční veteráni bezpečnostním rizikem pro společnost? Máme z toho mít v ČR obavy? Co pomáhá zmírňovat následky? Co pomáhá návratu do civilního světa? Jaký přístup odborníků na duševní zdraví je přijatelný? Co můžeme v ČR dělat v oblasti připravenosti na fenomén válečných veteránů? Na některé z těchto otázek budu hledat odpovědi, vycházet přitom budu z praktických poznatků kolegů a kolegů, které letos zazněly na seminářích zaměřených na tuto oblast.

přednáška doslaná po konferenci⁴⁴

Váleční veteráni z Ukrajiny - psychosociální aspekty a bezpečnostní rizika

Úvodem

S vývojem války na Ukrajině, vyvolané ruskou agresí, vyvstávají otázky střednědobých a dlouhodobých dopadů, rizik a potřeb. Ty se týkají osob

⁴⁴ Příspěvek obsahuje dvě hlediska. Jedno odráží spolupráci na strategickém přístupu dotčených resortů a optiku bezpečnosti a krizového řízení a druhé přináší aspekty komunitní spolupráce, které jsou důležité pro konkrétní praxi.

zapojených do bojů, jejich rodin, komunity i celé společnosti. Také některé organizace a odborníci v ČR si uvědomují, že **je potřeba již dnes se připravovat na důsledky a výzvy**, které s sebou může přinášet fenomén válečných veteránů a jejich rehabilitace a opětovná adaptace do společnosti po přerušení či ukončení bojů. Z podnětu Mezinárodní organizace pro migraci (*International Organization for Migration*) proběhl 8. 3. 2023 na Ministerstvu vnitra ČR první odborný seminář, zaměřený na téma válečných veteránů. Dále následovaly 16. 6. a 7. 11. 2023 dva kulaté stoly na Úřadu vlády ČR, které byly pod patronací národní zmocněnkyně pro lidská práva. Tyto akce se zaměřovaly na výměnu zkušeností zainteresovaných organizací a odborníků na duševní zdraví z ČR a Ukrajiny. Prvotním cílem bylo získat **realistický vhled** do tematiky veteránů současné války na Ukrajině. Akcí se účastnili zástupci Mezinárodní organizace pro migraci, psychologové Policie ČR, Hasičského záchranného sboru, Ministerstva vnitra, Armády ČR, zástupci odboru pro veterány Ministerstva obrany, představitelé Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva práce a sociálních věcí, odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, experti na duševní zdraví z frontové linie na Ukrajině, ukrajinští experti působící v ČR, odborníci Národního ústavu duševního zdraví, zástupci neziskových organizací a další. Počítá se i s dalšími setkáními do budoucna. Shromážděné poznatky a průběžné mapování situace slouží pro **predikci, přípravu strategických výhledů a návrhů** konkrétních opatření do budoucna s ohledem na potřeby a zdroje v ČR. Dalším důležitým aspektem je **vytváření odborné sítě** pro další spolupráci organizací v ČR.

Nejistoty a předpoklady

Podle nedávných průzkumů v řadách ukrajinských válečných uprchlíků chtěla přibližně třetina z nich v ČR zůstat i po válce. Toto číslo může činit až 120 tisíc osob. Polovina uprchlíků o tom uvažovala, zde se může jednat o množství okolo 180 tisíc lidí. Není jasné, jak se bude válka a poválečná obnova vyvíjet a kolik z těchto lidí nakonec v ČR zůstane. Stejně tak není jasné, kolik veteránů – současných účastníků bojů - se do ČR přesune z důvodu slučování rodin. Rovněž není jasné, jakou mohou mít tito potenciální příchozí sociální strukturu, potřeby v oblasti fyzického, duševního a psychosociálního zdraví, kolik z nich bude potřebovat specifickou podporu apod.

Z fronty se vrací jiní lidé, jejich rodina a blízcí doma se v průběhu války také změnili. Lze očekávat problémy v pracovním uplatnění, vyskytnout se mohou pocity neuznání, ekonomické problémy, změna hodnot u manželů či partnerů, problémy v oblasti duševního zdraví, sexuální potíže apod. V rodinách i komunitách můžeme čelit výzvám spojenými s frustrací, konflikty a odcizením.

Předpokládáme, že v ČR bude zapotřebí spolupráce s válečnými veterány a jejich rodinami s cílem zmírnění negativních zdravotních, sociálních a bezpečnostních následků.

Dopady, narušení a rizika

Podle historických i současných zkušeností bojová zkušenost a komplexní válečná zátěž vede k nepříznivým dopadům a narušením v mnoha oblastech a také k sekundárním rizikům. U veteránů a bojujících vojáků se setkáváme s **dopady do tělesného zdraví**, aktuálně jde o operace válečných zranění, amputace končetin a potřeby protetiky, zranění zad, zhmoždění mozku, neurologické důsledky apod. **Dopady do duševního zdraví** zahrnují dle praxe potíže v oblasti posttraumatické stresové poruchy, úzkosti, depresivní poruchy, panické ataky, poruchy paměti, poruchy spánku, nadměrnou agresi, změny osobnosti, nadužívání alkoholu, léků proti úzkosti a jiných návykových látek. Další oblastí jsou **dopady do mezilidských vztahů**, kdy dochází ke konfliktům, odcizení a rozpadům vztahů mezi partnery, manželi, v rámci rodin i v rámci komunity. Sekundárním jevem jsou také **dopady či narušení v sociální oblasti**, ať už se jedná o potíže v adaptaci na původní zaměstnání, v potížích pokračovat ve studiu, problémech v zajištění a udržení bydlení či v rizicích sociálního vyloučení. **Z hlediska bezpečnosti** je rizikem nárůst domácího a párového násilí, násilné trestné činnosti, organizovaného zločinu, vyloučit nelze ani zneužití veteránů v rámci informační války či nárůst násilné radikalizace.

Ze zkušeností z terénu vidíme, že k nepříznivým dopadům na jednotlivce a rodiny dochází již v průběhu války, další můžeme očekávat po jejím skončení. Vzhledem k tomu, že potřeby a výzvy budou rozsáhlé, je třeba zaměřovat se na posilování bio-psycho-sociální a informační odolnosti dotčených jednotlivců, komunit i celé populace. Jde přitom o potřebu současnou i průběžnou, kterou nelze odkládat až na dobu po ukončení války. Dále je potřeba zaměřit se na **přípravu programů pro opětovnou adaptaci** dotčených osob na běžný život v míru, programů pro **obnovu duševního zdraví populace a posilování informační odolnosti v době míru**.

Mezioborová spolupráce

Jedná se zde o mnohostrannou agendu, která zahrnuje zejména aspekty zdravotní, bezpečnostní, sociální, obranné či komunikační. V současnosti patří mezi klíčové hráče, kteří se touto tematikou v ČR zabývají:

- Strategická skupina pro adaptaci a integraci uprchlíků z Ukrajiny. Jde o mezirezortní pracovní skupinu, kterou koordinuje zmocněnkyně vlády pro lidská práva. Oblast vnitřní bezpečnosti, prevence kriminality, azylové a migrační politiky zajišťuje Ministerstvo vnitra ČR, včetně plnění úkolů Policie ČR či Správy uprchlických zařízení.
- Z povahy věci je důležitým partnerem Armáda ČR a Ministerstvo obrany ČR, kam spadá mj. i agenda českých válečných veteránů.

- Z hlediska podpory kapacit pomoci i mezinárodní součinnosti je klíčovým partnerem Mezinárodní organizace pro migraci, která je agenturou OSN.
- Z organizací se zaměřením na podporu duševního zdraví nelze opomenout Ministerstvo zdravotnictví ČR, Národní ústav duševního zdraví, Světovou zdravotnickou organizaci, ale také neziskové organizace, např. Agenturu pro migraci a adaptaci (AMIGA) či Český červený kříž.
- Nezbytná je však také spolupráce s ukrajinskými experty, kteří mají bohaté zkušenosti s pomocí ukrajinským válečným veteránům a jejich rodinám již od počátku války v roce 2014.

Vzhledem ke komplexnosti problematiky spolupráce s válečnými veterány je nezbytné opírat se o mezioborovou a mezirezortní spolupráci a volit velmi komplexní přístup při přípravě strategií.

Cíle a kroky

V rámci připravenosti ČR na fenomén ukrajinských válečných veteránů je **hlavním cílem podpora odolnosti a duševního zdraví dotčených jedinců a rodin, zmírnění souvisejících rizik a rozvoj kapacit pomoci.**

Mezi dílčí cíle patří: propojit odborníky, zmapovat a sdílet zkušenosti a dobrou praxi, připravit strategický výhled pro ČR (spolu-vytvářet strategii) a podpořit zapojené organizace v jejich činnosti.

Desatero hlavních zásad

Z dosavadních setkání vyplynulo deset principů pro spolupráci odborníků a přípravu strategií. Nejde o pevnou podobu, tyto principy se mohou v budoucnu dle potřeb praxe doplňovat a upravovat.

1. **Mezioborovost, meziřesortnost** jsou vzhledem ke složitosti a mnohostrannosti tematiky nezbytností.
2. **Integrace ukrajinských zkušeností** do české praxe: ukrajinští odborníci mají mnohaleté zkušenosti s vlastními bojujícími vojáky a s veterány, je potřeba se v první řadě inspirovat a učit od nich.
3. **Komplexnost**: Jde o léčbu a zmírňování zranění a dopadů tělesných, psychických, sociálních i morálních.
4. **Více vrstev**: Prevence a intervence mají být cíleny směrem k jedinci, jeho rodině, komunitě i celému národu.
5. Posilování **zvládnutí a odolnosti** je rozhodující u událostí s dopadem na širokou společnost. Jde při tom o podporu odpovědnosti za vlastní duševní zdraví, společenské soudržnosti, svépomoci a vzájemné pomoci.
6. **Participativní přístup** znamená „nic o nás bez nás“. Je tedy nezbytné zapojovat zástupce veteránů a jejich rodin do přípravy strategií, postupů a systémů pomoci, protože oni sami jsou experty na vlastní tematiku, my ostatní se od nich můžeme učit.
7. **Kolegiální podpora, individuální přístup**: Vzhledem k tomu, že někteří veteráni pochází z řad dobrovolných bojovníků, jiní narukovali nedobrovolně,

měli různé motivace, různé zkušenosti, odlišnou bojovou zátěž, byli různě vystaveni traumatizaci, nelze postupovat univerzálně. Univerzálně funkčním se však jeví princip kolegiální podpory. Výhodou zde může být využití řízených svépomocných skupin či využití odborníků na duševní zdraví, kteří mají sami zkušenosti z fronty.

8. **Komunitní povaha/podpora:** Výhodou jsou postupy a aktivity, které vycházejí z komunity a které napomáhají jednotlivce do komunity zpět navracet. Důležitý aspektem pro budování odolné společnosti je posilování soudržnosti a vzájemné pomoci na úrovni komunit(y).
9. **Respekt ke kultuře:** V případě ukrajinských veteránů a jejich rodin je nezbytností respekt k rodnému jazyku, k národní mentalitě, identitě a hodnotám. Zkušenosti z předchozích válek a zkušenosti jejich veteránů mají národní specifika a nejsou proto zcela přenositelné. Stejně tak nelze kopírovat modely a systémy, které mají novodobí čeští váleční veteráni. Tito měli odlišnou zkušenost, co se týká intenzity bojového stresu, míry vystavení traumatizaci, ohrožení blízkých apod.
10. **Odbornost:** Při návrhu systémů, přípravě opatření a odborných intervencí je nezbytné opírat se o nejlepší praxi (*best practice*) a metody založené na důkazech (*evidence based*) a také pamatovat také na etický rozměr.

Závěrem - otázka připravenosti ČR

V současnosti se připravujeme na problémy, které zatím nenastaly a nevíme, v jaké intenzitě se projeví v budoucnu. Probíhá odborná spolupráce, která zahrnuje zapojení více organizací a rezortů. Hlavní součinnost aktuálně zajišťuje Mezinárodní organizace pro migraci, Ministerstvo vnitra ČR a Úřad vlády ČR. Můžeme předpokládat dlouhodobé potřeby, proměnlivost výzev v čase a postupné zpřesňování strategie pro práci s ukrajinskými válečnými veterány a jejich rodinami v ČR.

Aktuálně probíhá:

- **Sítování** odborníků a klíčových hráčů.
- **Sběr a klasifikace poznatků** z praxe (*best practice*) a teorie (*evidence based*).
- **Odborná příprava** českých a ukrajinských odborníků na duševní zdraví v ČR ve specifickém tématu práce s ukrajinskými válečnými veterány a jejich rodinami.

Výzvou do budoucna je dál společně hledat postupy, jak ohledně ukrajinských válečných veteránů a jejich rodin předcházet:

- **stereotypům**
- **stigmatizaci**
- **rizikům** (zdravotním, psychickým, sociálním, informačním i bezpečnostním)

IV. Co se učíme z konference Příspěvky konferenčních partnerů a účastníků

Tomáš Adámek: Válka v nás

11. 11. 2023

Působím jako psycholog Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje a externě vyučuji na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Jsem dítě jedné z poválečných generací v Evropě, které se v roce 1980 narodilo do období dlouhého klidu zbraní. Do roku 1991 sice v mém životním prostoru postupně skomírala Studená válka, ale ta se mě nijak zvlášť netýkala. Byl jsem dítě, nikde se nestřílelo. Obrázky válečných trosek a jejich obětí na mě čekaly v učebnicích dějepisu. Byly to záležitosti vrcholových státníků, politiků a diplomatů. Tedy té vrstvy světa, která mi byla vzdálená a vlastně i celkem ukradená. V roce 1991 jsem zaznamenal odchod sovětských vojsk z našeho území. Jako dospívající jsem na studijním pobytu na gymnáziu v Pasově s napětím sledoval debatu v německém tisku o „NATO-Osterweiterung“ (rozšíření NATO na východ). Nechápal jsem, proč se Němci těch Rusů tak moc bojí a nechají je zasahovat do záležitostí, které se jich vůbec netýkají. V roce 1999 jsme se stali členy NATO a poté v roce 2004 vstoupili do Evropské unie. Oddechl jsem si, že mě život vyplavil na správné straně světa a pustil jsem opět geopolitiku z hlavy. Je přeci tolik jiných věcí, které se honily mou mladou hlavou. Studoval jsem psychologii, četl knížky, vysedával s kamarády po hospodách, dělal muziku, zajímal se o děvčata a žil si svůj bezstarostný život.

V roce 2014 jsem se trochu náhodou ocitnul v Hasičském záchranném sboru Jihočeského kraje. Bylo to v době ruské anexe Krymu. Moc se mi líbilo, že psychologické pracoviště Generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru Ministerstva vnitra ČR pod vedením Zuzany Dittrichové uspořádalo v letech 2014 až 2015 vzdělávací program pro ukrajinské psychology. Ocenil jsem hlavně ochotu pomoci kolegyním a kolegům v jejich těžké životní i profesní situaci. Zúčastnil jsem se tohoto programu jako řadový posluchač. Těsně před propuknutím ruské „speciální vojenské operace“ jsem při videohovoru všech hasičských psychologů navrhol, že je nyní velmi vhodná doba na uspořádání dalšího modulu tohoto programu. Psychologická služba HZS ČR od roku 2015 ušla ve své odbornosti velký kus cesty a naši ukrajinští přátelé by tuto pomoc jistě velmi ocenili. Pro tento návrh se nenašlo dost podpory. Byli jsme v plném

proudu příprav na ukrajinskou uprchlickou vlnu. Oslovil jsem bývalého kolegu se zkušenostmi z pozic armádního i hasičského psychologa Jiřího F. Průžu, jestli by do podobného projektu šel se mnou. Okamžitě mě ujistil, že s ním můžu počítat. Paralelně jsem ke svým služebním aktivitám na jihočeském KACPU (Krajském asistenčním centru pomoci Ukrajině) začal ve svém volném čase připravovat ve spolupráci s Charitou ČR vzdělávací program pro ukrajinské psychosociální pomáhající ve Lvovské oblasti na západní části Ukrajiny. V červenci až září 2022 jsme v tříčlenném lektorském týmu proškolili padesát ukrajinských pomáhajících, kteří pracovali převážně s vnitřně vysídlenými spoluobčany. Přibrali jsme do našeho týmu Romana Gronského, dobrovolníka z psychosociálního týmu jihočeského KACPU, daseinsanalytického psychoterapeuta a znalce Ruska, který se svojí manželkou provozuje kousek za Českými Budějovicemi zemědělskou farmu.

V této reflexi bych chtěl pro dokreslení vývoje postupného zrání mých vnitřních postojů vypíchnout ještě jeden drobný, ale důležitý moment. Celé školení jsem připravoval tak, že ho budu lektorsky podporovat pouze z České republiky. Neměl jsem odvalu odjet školit do válkou zmítané Ukrajiny. Oba zbylí kolegové z našeho týmu byli v tomto směru odvážnější. První modul proběhnul z organizačních důvodů pouze online. Když jsem se o něm zmínil své manželce, zeptala se mě, proč na další modul neodjedu školit na Ukrajinu. Považovala to za určitý projev slabosti, že jsem celý projekt vymyslel, připravil a poté do něj zapojil dva své kamarády. Sám jsem se ho vlastně účastnil jenom tak napůl. Aniž bych o to žádal, dostal jsem od ní svolení se tohoto projektu účastnit naplno. Okamžitě jsem to udělal. Občas mi lidé říkají, že jsem odvážný, když jsem v srpnu 2022 strávil několik dní na západní Ukrajině. Já jim na to říkám, že nejsem tak odvážný, jak to na první pohled vypadá, ale mám velmi odvážnou manželku.

Na konferenci „Co nás učí války“ jsem si během přednášek uvědomil, že války neprobíhají pouze okolo nás. Když lidé proti sobě vytáhnou zbraně, začne se současně odehrávat válka i uvnitř nich. Je to válka vnitřních postojů, obav, výčitek svědomí a hodnot. S tím vším – a jistě i s mnohým dalším – válka zatřese. Jako každá mezní situace má v sobě válka mnoho etických dilemat. Na konferenci byla například diskutovaná otázka, zda je morální dávat jedné válčící straně peníze na zbraně nebo nikoli. Tímto dilematem si za poslední měsíce prošlo hodně lidí. Bylo zajímavé tato dilemata sledovat u členů jihočeského hasičského týmu posttraumatické péče. Válka v nás je bojem o zachování vlastní tváře před lidmi i sebou samým, a to tváří v tvář hrůzám, traumatům, běsnění, genocidě, masovým hrobům, smrti mužů, žen i dětí, utrpení vojáků i civilistů. Je to válka o udržení vnitřního konceptu srozumitelného a bezpečně fungujícího světa, který se dostal do nebezpečné situace. Je to válka o vnitřní postoj, zda je spravedlivá nebo nikoli. Je to válka hodnot, které po sobě začnou střílet argumenty. Například hodnota svobody musela na vnitřní frontové linii ustoupit zpět, protože na ní zaútočila hodnota bezpečí, která se spojila s hodnotou klidu.

**Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas zabít i čas léčit, čas bořit i čas budovat;
Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.**
Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Jednotky hodnoty svobody při tomto útoku zjistily, že je útočící hodnoty zastihly zčásti nepřipravené a argumentačně nevybavené. Neměly čím střílet na oplátku. Hodnota bezpečí a klidu za podpory hodnoty zbabělosti zaujaly jejich uvolněné pozice a začínají tam opevňovat. Staví tam obranné linie po vzoru generála ruských ozbrojených sil Sergeje Vladimiroviče Surovikina. Válka v nás umí z nás vytáhnout i dobré věci. Bez ní a bez mé milované ženy bych si neuvědomil, že při pomoci bližnímu v těžké situaci je potřeba i trochu riskovat. Tady zase hodnota svobody podporovaná hodnotou lásky prolomila obranné linie hodnot bezpečí, klidu a zbabělosti.

Květa Princová: Reflexe z konference Co nás učí války

13. 11. 2023

V souvislostech pomáhání se pohybují od roku 1997, kdy jsem přišla na Arcidiecézní charitu Olomouc. Získala jsem tam práci koordinátorky povodňové pomoci. Věnovala jsem se tehdy hlavně komunikaci se zahraničím, odkud k nám proudilo mnoho finančních prostředků. Postupně jsem začala učit na Caritas – Vyšší odborné škole sociální v Olomouci a na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého Olomouc. Spoluzaložila jsem tam obor Sociální a humanitární práce.

Slova, která mne na konferenci Co nás učí války k jednotlivým vystoupením napadla, byla: vydanost, osudovost, křehkost, blízkost, důvěra, ostražitost. Neobyčejná otevřenost, možnost „ohmatat“ si války a konflikty z různých úhlů.

Vnímala jsem dvě podoby důvěry: jednak důvěru v humanitární právo a mezinárodní právo vůbec a uspokojení nad tím, že něco takového existuje. Jednak důvěru v duchovní boj, v sílu modlitby.

Důvěra v mezinárodní právo mne udivila: Jak může něco takového někoho uklidnit? Vždyť mezinárodní právo a zejména humanitární právo je každý den porušováno! A pokud se tohoto porušování dopustí mocnosti nebo teroristé, tak bezprostředně se s tím moc dělat nedá (sankce!) a vymáhání po ukončení války či konfliktu je velmi náročné, viník zemře dříve, než se dočká trestu, jako například Slobodan Milošević. I když Radovana Karadžiče se podařilo odsoudit, ale životy tisícům lidí, za které je odpovědný, to již nevrátí.

Je to těžko uchopitelné, ale pro mne má velký význam duchovní boj, modlitba. Jak říkají sestry bosé karmelitky z Drast: Třeba nejsme doslova vyslyšeni, ale vždycky se NĚCO stane...

Nikdo nevíme, jak se zachováme, co v nás dříme. Nejdříve mi připadal příklad s cihlou z prvního patra na hlavu procházejícího ruského prezidenta trochu drsný, ale doma jsem si vzpomněla na podobnou příhodu, která se stala mně: V 70. a 80. letech jsme se snažili na našich „barácích“⁴⁵ uživit chovem dobytka, ale neměli jsme téměř žádné polnosti ani louky. Tak jsme sekali a sušili seno kolem cest v příkopech zvaných pangejty. Občas nás přitom kontrolovala auta s lidmi ze Státní bezpečnosti nebo Veřejné bezpečnosti, abychom přitom nekonali nějakou podvratnou činnost. Jednou jsme dali seno večer do kupek s tím, že je zítra dosušíme a odvezeme. Když jsme ráno přišli s vidlemi a hráběmi, nic tam nebylo. Padlo na mne takové zoufalství z marného boje a zmařené práce, že si nejsem sama sebou jistá, co bych s těmi vidlemi udělala, kdybych tam toho zloděje chytila.

Velice mne zaujalo, že se v diskusi najednou nahromadila spousta dilemat z humanitární pomoci: problematika daru, respekt k přání příjemce, svoboda příjemce, jeho potřeby a jeho odpovědnost, odpovědnost dárce a zprostředkovatele, neslučitelnost humanitární pomoci a nákupu zbraní, nezamýšlená podpora protivníkovy strany, stranictví a politizace.

Oldřich Kvasnička: O čem přemýšlím na konferenci Co nás učí války...

14. 11. 2023

Více než dvacet let školím a trénuji soft skills. Také vedu workshopy a týmové koučinky. Specializuji se na motivaci, leadership, účinné ovlivňování a online management. Jsem vyhledávaným konzultantem na transformační a změnový leadership a oblast firemní či týmové kultury.

Přemýšlím o matkách, které posílají své

⁴⁵ "Baráky" je pojem z historie českého undergroundu. V době normalizace bylo nemožné se scházet ve větším počtu či provozovat nějakou hudbu či výstavu, čtení, přednášky, semináře, atd. Lidé se proto začali scházet na soukromé půdě. Baráky byly opravdu baráky, většinou v dosti špatném stavu, často v severních Čechách, kde někteří lidé bydleli a další přijížděli na víkendy i na delší dobu, jak to dovolovala pracovní povinnost. Na barácích většinou získali slovní i psané informace, samizdat, zprávy o Chartě atp. Podrobně to popisuje kniha Františka Stárka Čuňase a Jiřího Kostůra *Baráky. Souostroví svobody* z roku 2010 (nakladatelství Pulchra).

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:

Je čas zabít i čas léčit, čas bořit i čas budovat;

Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.

Knihy Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

izraelské, ukrajinské a jiné syny či dcery do válek, protože řečeno s českým filosofem: „Jsou hodnoty, pro které stojí za to trpět.“ Děly to tak a stále dělají i ty americké. A za 2. světové války i mnohé evropské. Stalo by se to i dnes? Mám obavu, že u nás v Evropě se na to spolehnout už moc nelze. Žijeme si tady v našem evropském dětském pokojíčku mnozí v přesvědčení, že řešení našich problémů je **tam**, ale ono je **tady a jinde**. O tom přemýšlím. Že narativ „Ukrajinci to za nás vybojují“, je prostě špatně. Podobně jako naplno neřečené, ale očekávané spoléhání se na případnou americkou válečnou pomoc (ale plnit finanční závazky do NATO, to ani náhodou a radar v žádném případě). A s ekologicky nešetrnou výrobou mi jděte k šípku, pardon, přesuňme ji do Číny. A dělat tyhle ručičky u nás v Evropě už taky moc nebudou. To raději, ať utírají zadky indické holky v anglických nemocnicích a v továrnách se mordují Ukrajinci, Filipínci a

Přemýšlím o svém strachu, podle Bible opaku víry, že pracovitá, kapitalistická Evropa, jak jsem v ní v devadesátkách věřil, nebude, není a nebude. Přemýšlím, že dnešní doba je časem malých činů – zaplat Pán Bůh za ně (nádražní Památník ticha Pavla Štingla) a velkých gest (Dábel je v nich Mistr nad mistry) – všechny ty sbírky na Ukrajinu, sto tisíc lidí na Václaváku a boský (to není překlep) Klus zpívá Ukrajino. Za malé činy jsem, Pavle, moc vděčný. A vím, že se může teď zdát, že si neprávem uzurpuji nárok hodnotit, co malé je. Tak jen pro vysvětlení, malým nemyslím srdcem, ani pílí, ani vášní. Jen bych chtěl, abychom my tady v Evropě to uměli a dělali i naopak: velké činy a malá gesta. I já sám bych k tomu chtěl nasbírat odvalu. Ale chtít je málo, vím, a o tom také přemýšlím.

A pak už ke konci konference mě zákonitě napadá, že se nevedeme ke konání a vykupujeme se za to všelijak, někdo dobročinnými esemeskami, někdo modlitbou či půstem, přesvědčujeme sami sebe o smyslu našeho duchovního boje, a přitom často jen lavírujeme, jako kněz Jiří Bartoška v Je třeba zabít Sekala. Pane Šimku, vzpomněl jsem si u vaší přednášky na ten film, a pak už měl jen málo nadšení pro duchovní boj, omlouvám se.

Přemýšlím o době, v níž setřásáme hodnoty z našeho původně anticko-křesťansko-židovského nebe jak hrušky ze stromů a ke zbylým lepíme datle, fíky, mango či amalaki, a když pak hledíme vzhůru skrze ten zmatek, nezbyvá nám než si sednout a začít vyprávět příběh, oči upřené na posluchače a mysl do sebe – osobní a silný příběh, jak jinak – protože tam nahoře je otřeseno, a taky dost možná už otřesno.

Vím, co nás učí války, nikdy jsem sice v žádné té opravdové, co smrdí krví, nebyl, ale řečeno se Sestrou v akci zpěvačkou Deloris: „Nemusím jíst koblihy, abych se dozvěděla, že je v nich marmeláda.“ A tak za sebe dopovídávám: Učí nás, že činy jsou víc než slova. Jak s oblibou provokuje esejistka Nassim Taleb: „Odvaha je dnes poslední ctnost, která se nedá okecat.“ A proto vám děkuju,

pane Halamo, za tu dobře zaměřenou cihlu z okna, přidávám se. A mezi námi chlapy, modlil bych se, abych dobře trefil.

Zuzana Dittrichová: Reflexe konference „Co nás učí války“

28. 11. 2023

Působila jsem jako hlavní psycholožka Hasičského záchranného sboru. Poté jsem s rodinou odešla do Belgie a po návratu opět pracuji na MV-generálním ředitelství HZS ČR.

Zvolené téma konference pořádané v této neklidné a občas i nepřehledné době ihned přitáhlo moji pozornost. Vyrůstala jsem v rodině, kde se oba mí rodiče narodili během druhé světové války. Častou větou, kterou jsem slýchávala, bylo: „Je dobré mít kousek pole a něco na něm pěstovat, člověk nikdy neví, kdy bude nedostatek a válka.“ Byla to jejich zkušenost, kterou se snažili přenést na nás, na své potomky, aby nás ochránili a připravili. Věděli, že konflikty se opakují a nevěřili příliš v lidskou schopnost poučit se a vyvarovat se nových chyb. Války přinášejí mnoho utrpení, proč se tedy opakují a zkušenost se zlem, které plodí a přinášejí, se také nepropíše do dalších generací jako něco, čeho je třeba se vyvarovat? Je to onou pošetilostí, o které mluvila paní Věra Lukášová? Pošetilostí, jejímž hnacím motorem může být cokoli od zaměření se pouze na sebe, přes touhu po moci a bezohlednost až k omlouvání si určitého jednání vyššími, někdy i duchovními principy?

Když jsem žila v posledních čtyřech letech v Belgii, dotkla se mne zpráva o úmrtí Henriho Kichky, spisovatele a jednoho z posledních belgických pamětníků holocaustu, posléze v dané zemi nejvýraznější osobnosti zdůrazňující důležitost připomínání si těch, kteří byli připraveni o život rukou nacistů. Pan Henri Kichka hojně hovořil o svých zkušenostech veřejně, v 80. létech minulého století především s dětmi a mladými lidmi ve školách. V novinovém titulku belgického deníku Le Soir, který oznamoval jeho úmrtí předchozího dne, 26. dubna 2020 stálo: „Mikroskopický virus (pozn. myšleno covid-19) zvítězil tam, kde nacistická armáda neuspěla.“ Když jsem posléze dohledala a četla autobiografii Henriho Kichky, publikovanou v roce 2005, netušila jsem, jak velmi brzy se ve světě rozdmýchá nová velká vlna antisemitismu, i když především v západní Evropě byla již delší dobu patrná. Konferenční příspěvek pana Ondřeje Čenovského a posléze pana Jana Jelínka – jenž upozornil na vhodnost používání přesnějšího termínu antijudaismu – mi připomenul Henriho Kichku a další pamětníky, kteří sdíleli své příběhy, a důležitost zaznamenávání zkušeností a prožitků lidí, kteří se

stali oběťmi neuvěřitelného teroru, a díky své odolnosti, někdy náhodě, díky Bohu (?), přežili.

Podobně mne oslovil příspěvek pana Pavla Štingla a jeho neutuchající snaha o proměnu nádraží Bubny, spojeného s válečnými deportacemi pražských Židů, na místo paměti nazývané Památník ticha. V Belgii vyjížděly vlaky s Židy směřujícími do koncentračních táborů z nádraží města Mechelen, kde byl tranzitní sběrný deportační tábor. Toto místo bylo zvolené proto, že leží zhruba uprostřed mezi Bruselem a Antverpami, v nichž žilo v té době 90% Židů v Belgii. V roce 1996 tu byl zřízený memoriál, muzeum a dokumentační centrum o holocaustu a lidských právech. České nádraží Bubny a český národ by si větší investici do „národní paměti“ jistě také zasloužil a děkuji Pavlu Štinglovi a všem dalším lidem, kteří se na daném projektu podílejí, za jejich vytrvalou snahu „kulturu paměti“ u nás kultivovat.

Jak nám přiblížil Mgr. Jiří Valenta, i ve válce je třeba si připomínat lidskost, a i krutost má své mantinely. Díky panu Valentovi za nastínění obsahu Ženevských konvencí, které jsem si po konferenci vyhledala a se zájmem je průběžně pročítám. I když během bojů nejsou často nastavená pravidla respektována, existuje alespoň nějaká naděje, že hlavní viníci, kteří stojí za klíčovými rozhodnutími, budou jednoho dne postaveni před soud a za své konání se budou zodpovídat.

Může být tedy, jak se ptal i další řečník konference pan Jindřich Halama, válka spravedlivá? Přesto, že konference vyvolala (alespoň u mě) více otázek než odpovědí, bylo potěšením vidět a slyšet pana Dmitriho Berzona, živoucí důkaz lidské nezištnosti a dobroty, připomínajícího společné aspekty lidství a toho, co nás napříč národnostmi a rasami spojuje.

Když jsem v roce 2014 a 2016 organizovala v Praze společně s Charitou ČR a Charitou Ukrajina ve Lvově týdenní kurz pro ukrajinské psychology a interventy, zaměřený na oblast práce s akutním stresem a traumatem, měla jsem možnost slyšet z jejich úst přímé svědectví o dopadu válečných konfliktů na rodiny a celou společnost. Už tehdy bylo naše setkání oboustranně učící, neboť my jsme mohli kolegům předat určité odborné know-how, ale byli to oni, kdo nám bezprostředně svou vlastní zkušeností mohli ukázat „co nás učí války“ a že dopady krutosti jsou cítit nejenom na bojišti, ale i mnohem dále – v rodinách, které přišly ve válce o partnera; v rodinách, kde se partner vrátil, ale je traumatizován a chová se komplikovaně a někdy násilně; v celé společnosti, která zažívá pocity hrůzy a strachu, poskytuje přístřeší těm, kteří museli ze svých bydlišť utéci, a která je zasažena i ekonomicky. Jak zaznělo v příspěvku kolegy Štěpána Vymětala, následky konfliktu na Ukrajině budeme pociťovat ještě dlouho po jeho ukončení. A návrat válečných veteránů a jejich připojení se k rodinám, které se rozhodnou zůstat v České republice, může přinést nové jevy,

kterým bude zapotřebí věnovat péči a pozornost. Jsme na to dostatečně připraveni?

Z konferenční diskuse mi utkvěla v mysli zajímavá otázka, zda by přítomní přispěli nějaké straně konfliktu na nákup zbraní, pokud by si o něj požádala. Zazněly různé názory, nicméně nejvíce ve mně zarezonovala otázka: „Víme lépe než oběť, jaké jsou její potřeby?“

Války ovlivňují nejenom generaci lidí, kteří jsou do ní bezprostředně vtaženi, ale i jejich potomky. O transgeneračním přenosu traumatu toho bylo napsáno již poměrně hodně, stejně tak o vlivu nadměrné zátěže na neurofyzilogické fungování člověka, projevující se nejenom ve vnitřním prožívání, ale i v chování, kapacitě učit se a pamatovat si nové věci, zdravotním stavu a schopnosti „dobře být“ s druhými. Velmi hezky dopad války popsal Michel Kichka, syn výše zmíněného Henriho Kichky, ilustrátor a spisovatel žijící nyní v Izraeli, ve své grafické novele s názvem: *Second Generation: The things I didn't tell my father* (Druhá generace: Věci, které jsem neřekl svému otci). Vrací se s humorem, láskou a lehkostí sobě vlastní k závažným tématům ze svého dětství, adolescence a rané dospělosti, které byly často ovlivněné a překryté zážitky jeho otce z koncentračního tábora.

Vojtěch Šimek zmínil ve svém příspěvku myšlenku Roberta Spaemanna, že mezi násilím a mocí není ostrá hranice. Přála bych si, aby ti, co drží moc, měli dostatek úsudku a schopnosti rozlišovat, kdy se k dané hranici přibližují, abychom dalším generacím mohli předávat ne důsledky traumatu a náchylnost plodit další utrpení, ale prostor v srdci dostatečně široký pro to, aby nám umožnil soužití v respektu, spolupráci a citlivosti jeden k druhému.

Děkuji organizátorům za uspořádání tematicky vzácné konference.

PhDr. Zuzana Dittrichová, psycholožka MV-GŘ HZS ČR; kontakt: zuzana.dittrichova@hzscr.cz

Jitka Kozubková: Pomoc na Ukrajině⁴⁶

5. 1. 2024

Pracuji ve Středisku humanitární a rozvojové spolupráce Diakonie ČCE jako vedoucí oddělení pro vztahy s veřejností a fundraising. Mám na starosti prezentaci Střediska navenek včetně správy internetových stránek a sociálních médií Střediska, jeho publikační činnost atd. Věnuji se též spolupráci s dárci a koordinuji každoroční Postní sbírku.

Diakonii navštívili Stanislav Lyubimsky a Oleksandr Varivoda z organizace Myrne Nebo (Mírové nebe). Organizace vznikla v prvních dnech ruského útoku na Ukrajinu. Dodnes poskytuje pomoc lidem zejména v Charkovské oblasti, kudy prochází bojová linie. Diakonické Středisko humanitární a rozvojové spolupráce je u toho. Ve spolupráci s ministerstvy vnitra a zahraničí, s pražským magistrátem a díky stovkám individuálních dárců podporujeme organizaci Myrne Nebo v její humanitární činnosti. V čem podpora spočívá?

Pro Cherson a Charkov: 7200 jídel

To je norma, o kterou se Myrne Nebo denně postará, aby měli lidé v Chersonské a Charkovské oblasti co jíst. Mnoho míst je tam odříznutých od světa: bez elektřiny, obchodů, bez sjízdných silnic. Vařit se může pouze na ohni. Už dva roky proto Myrne Nebo provozuje sociální kuchyni, která každý den rozváží teplá jídla a potravinové či hygienické balíčky. Činit tak bude i nadále včetně zimního období.

Pro děti: Volnočasová centra

V Kupjansku, Izjumu, Charkově a dalších městech a obcích neprobíhá kvůli válce běžná školní docházka. Děti se učí z domova online. Schází jim přímý kontakt s vrstevníky. Myrne Nebo se jim to snaží vynahradit. Organizace vybuodovala síť čtrnácti dobře vybavených dětských center. Děti tu tráví volný čas hrou, sportem, tvořením a setkáváním s kamarády. Psychologové jim pomáhají pochopit traumatickou realitu a najít způsob, jak se vyrovnat se silnou emoční zátěží.

Záchrana domů a miny

Již asi tři stovky domů zaplavených vodou z protržené Kachovské přehrady se podařilo za pomoci Myrneho Neba vyklidit a ošetřit sanitací. Dále organizace zahajuje novou potřebnou aktivitu: informační kampaň o minách a nevybuchlé

⁴⁶ Pozn. BB: Kolegyně ze Střediska humanitární a rozvojové spolupráce Diakonie ČCE nabídly namísto reflexe konference příspěvek k obsahu konference, převzatý z Magazínu Diakonie.

munici. Obojí je v oblasti téměř všudypřítomné a obojí ohrožuje stovky lidí na životě. Vyškolení lektoři proto vysvětlí dospělým i dětem, jak hrozbě min a munice předcházet a jak jednat, když na miny či munici narazí.

Karel Šimr: Reflexe konference

15. 1. 2024

Podílím se na přípravě konferencí komunitní krizové spolupráce jako odborný asistent na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a koordinátor Psychosociálního intervenčního týmu ČR.

Konference „Co nás učí války“ jsem se účastnil jako člen přípravného společenství a neobratný spolumoderátor. Mé východisko přitom představuje dvojrole člena Psychosociálního intervenčního týmu, který usiluje o propojování lidí a myšlenek v situacích krizí, a akademického teologa, kterému jde o reflexi tematizovaných otázek z perspektivy křesťanské víry.

To přináší určité napětí: Usilovat říci jasné slovo podložené argumentací nebo hledat společnou řeč? Víme, že napětí a konflikty mezi lidmi a zájmovými skupinami krize a neštěstí vždy přinášejí. Snad může být proto užitečné na tomto místě připomenout ve třech bodech napětí, která se na konferenci objevila. S vědomím, že odlišná stanoviska nelze stavět proti sobě, nýbrž je potřeba je spíše unést v duchu logiky vyvažování.

První napětí jsem pozoroval mezi vyprávěnou osobní zkušeností a akademickou reflexí. Propojení obou úhlů pohledu můžeme považovat za „rodinné stříbro“ přesoborových konferencí. Daný rozdíl byl patrný zejména mezi dopolední částí s teoretickými příspěvky a odpoledním sdílením zkušeností ze života nebo praxe, například dokumentování válečných zločinů. V příspěvku dokumentaristy Pavla Štingla zaznělo, že při vzdělávání se „příběhy minulosti stávají nejvyšším argumentem“. Jenže z pozice kritického uvažování je třeba namítnout, že příběhy lze vyprávět různě a různě – se stejnou naléhavostí a osobní zasažeností. V současném konfliktu ve Svaté zemi tak je možné vyprávět osobní příběhy Izraelců povražděných Hamásem i příběhy spojené s utrpením civilistů v Gaze v důsledku izraelské odvety. Ale toto vyprávění samotné nestačí pro zaujetí postoje. Podstatný je kontext a přihlášení se k určitým principům. V jedné situaci je způsobované utrpení nepřijatelné, v jiné morálně či politicky ospravedlnitelné být může, ačkoli se zřejmě neshodneme na rozlišení obou případů. Samo o sobě však utrpení zřejmě není argumentem, pokud nejsme radikálními zastánci principu neubližování jako nejvyšší maximy. Pouhá naléhavost osobního

svědectví nestačí k porozumění situaci a volbě racionálního řešení v daných souvislostech.

Během dne zazněla opakovaně myšlenka, že televize (a platí to pochopitelně i o dalších médiích) nabízí pouhý výsek reality, respektive realitu v myslích diváků konstruuje. Litoval jsem, že v souvislosti s významem příběhů jsme se v diskusi této otázky více věnovali, že jsme nedali prostor také Pavlu Štinglovi k vyjádření, jak vnímá roli médií a odpovědnost tvůrců jejich obsahu.

Druhé napětí jsem v příspěvcích vnímal mezi tím, co by se teologickým pojmoslovím nazvalo rozdílem mezi světským a duchovním. V dopoledních příspěvcích to bylo tematizováno coby napětí mezi násilím a duchovním bojem, mezi lidskou pošetilostí a moudrostí Božího království, mezi službou Bohu a mamonu, které se navzájem vylučují. Myslel jsem přitom na skutečnost, že evangelium vedle protikladu dobra a zla zná také určitý soulad a komplementaritu mezi dáváním Bohu, co je Boží, a císařovi, co je císařovo, které uznává oprávněnost obojího a přiznává mu jistou autonomii. Světské a duchovní se zajisté ovlivňuje a patří k sobě (třeba vytvářením duchovního podhoubí, kvasu, pro společenské a politické změny), ale také je zhoubné je slučovat a dodávat čistě světským, politickým, pragmatickým zájmům a cílům duchovní či dokonce náboženskou legitimizaci. Svět není spravedlivý a ideály v něm není možné beze zbytku realizovat (to ostatně zaznělo z právního hlediska výrazně také v příspěvku o Ženevských konvencích), jakkoli má jistě smysl o spravedlivější svět usilovat. Rovina duchovní a náboženská však podle mne tvoří spíše samostatnou sféru, která lidské „hemžení“ přesahuje a nabízí ukotvení v proměnlivosti světa a také prostor skutečného míru. Utopismus, který chce realizovat Boží království na zemi, paradoxně končí krveprolitím.

A za třetí: Napětí jsem vnímal mezi důrazem na jednání, které je možné nějak ospravedlnit či dokonce za spravedlivé považovat, a důrazem na sdílenou lidskost. K prvnímu pólu se klonily úvahy o možnosti ospravedlnění války nebo onom obrazném „upuštění cihly“ (opravdu by to něco věčně vyřešilo?). Na straně druhé slovo Dmitri Berzona o společné biologii, respektive o sdílené humanitě jako sdíleného východiska bez ohledu na to, na které straně konfliktu nebo názorového spektra se pohybujeme. Nebo jinými slovy: Vedle pragmatické a ospravedlnitelné nutnosti užívat v některých situacích násilí existuje přece také rovina lidské důstojnosti, o které se neustále mluví v době míru, ale zdá se mi, že se o ní mlčí v době války. Všímám si, jakou roli v tom hraje jazyk a – opět – způsob mediální prezentace dění. To když se přestane mluvit o masovém zabíjení vojáků, lidí a „otců od rodin“ po statisících a začnou se používat eufemismy jako: eliminace nepřítele, tlak na danou oblast nebo postup vojsk. Byl jsem v tomto smyslu vděčný také za nesmělý diskusní příspěvek rodinné terapeutky, v němž se pokusila sdělit zkušenost, že v případě konfliktů je třeba pokusit se porozumět oběma stranám (vzpomínám nepřesně popaměti).

Na závěr se proto ptám: Proč tak samozřejmě mluvíme o spravedlivé válce (i když příspěvek Jindřicha Halamy nakonec vyzněl ve smyslu rozpornosti tohoto pojmu), a tak málo o úsilí o spravedlivý mír v podobě důrazu na diplomacii a mediaci, peacebuilding a hledání cest ke smíření, což – aspoň donedávna – představovalo významnou agendu křesťanských církví v ekumenickém rozměru? (Jakkoli i zde je nutné pojem spravedlnosti chápat jen jako nedosažitelný úběžník našich lidských snah.)

Na konci konference jsem se od Bendyho Růžičky dozvěděl, že chystal jako závěrečný rituál podání ruky mezi účastníky. Škoda, že na něj nakonec nezbyl prostor. Zákopy, ty skutečné i názorové, a napětí všeho druhu zůstávají. O to důležitější jsou drobná znamení míru a setkání „přes hranice“. Těžko si představit nějaké významnější znamení než vzájemný pozdrav „Pokoj tobě“, spojující světová monoteistická náboženství, která hrají významnou roli i v současných válečných konfliktech nebo jsou přinejmenším využívána jako jejich odůvodnění.

Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas zabít i čas léčit, čas bořit i čas budovat;
Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.
Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Představení ostatních spolupracovnic a spolupracovníků konference včetně partnerů

Prezence

Eva Grollová a Hana Horčicová

Ing. Eva Grollová (* 1957)

Po roce 1989 jsem pracovala pro nizozemské fondy (CNF CEE), které podporovaly rozvoj sociálních a zdravotních služeb a také rozvojové a humanitární projekty ve střední a východní Evropě. Mým oborem byla organizační a ekonomická udržitelnost projektů a mezinárodní přenos know-how. V letech 2000-2013 jsem pracovala na ústředí Diakonie Českobratrské církve evangelické, 2013-2017 jsem byla finanční manažerkou v ESET-HELP z. s. Jsem členkou Dozorčí rady Diakonie ČCE. Kontakt: eva.grollova@gmail.com

Mgr. Hana Horčicová

Celý život jsem byla učitelka, pak i zástupkyně ředitele v gymnáziu Na Zatlance a v Česko-rakouském gymnáziu s aprobací latina, francouzština, němčina.

Moderátor

Mgr. Karel Šimr, Ph.D. (* 1975)

Působím jako evangelický farář v Chrástu u Plzně a odborný asistent na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kde se zabývám zejména teologií služby. Podílím se také na činnosti

Psychosociálního intervenčního týmu ČR. Kontakt: simrk@centrum.cz

Moderátor

Bc. Filip Kruncl, DiS. (* 1978)

Vystudoval jsem sociální práci na vyšší odborné škole Evangelická akademie Praha a Pastorační a sociální práci na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Devět let jsem sociálním pracovníkem na oddělení hmotné nouze Úřadu práce Kladno. Spolupracuji s klienty, kteří se nacházejí v materiálně neutěšených podmínkách, aby se zlepšila jejich sociálně nepříznivá situace. Ve volném čase se věnuji politice na úrovni města včetně upozorňování na korupci. Ve zbývajícím čase hraji pool, čtu (převážně odbornou literaturu), jezdím na kánoji a raftu a podnikám túry ve volné přírodě. Kontakt: filip.kruncl@uradprace.cz

Průvodkyně programem

Bc. Alena Červenková (* 1978)

Jsem výkonná předsedkyně, sociální pracovnice, koordinátorka a ambasadorka projektů Společnosti E, ve které spolupracujeme s lidmi s epilepsií, jejich blízkými a dalšími odborníky zejména metodou designu zaměřeného na člověka. Do spolupráce, podpory a do projektů zapojujeme ty, jichž se téma života s epilepsií týká. Ráda se účastním otevřených bytových seminářů a konferencí, jsou pro mne příležitostí k setkávání, poznávání a učení se novému. Kontakt: alena.cervenkova@spolecnost-e.cz

**Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat;
Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.**

Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Občerstvení **Eva Grollová,** **Jindra Seethalerová**

PhDr. Jindra Seethalerová
(* 1950)

Vystudováním jsem socioložka města a bydlení, většinu života jsem pracovala v týdenním stacionáři pro osoby s mentálním postižením.

V Diakonické akademii spolupracuji na organizaci výcviku v přístupu zaměřeném na klienta. Toho času jsem v důchodu, práci ve stravovací divizi otevřených bytových seminářů vnímám jako vítaný prostor k angažovanosti na užitečném poli. Kontakt: Jindra.se@volny.cz

Technická podpora

Mgr. Marek Bendy Růžička (* 1971)

Po studiích a pobytu v řádu od 1998 jsem osoba samostatně výdělečně činná, od 1999 duchovní Starokatolické církve. Od 2000 člen Psychosociálního intervenčního týmu ČR. Kontakt: bendy@konzerva.com

Bendy Růžička, Filip Kruncil

Průvodkyně konferencí

PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D.

(* 1955)

Vystudovala jsem psychologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1997 se zabývám neštěstími a jsem spoluzakladatelkou Psychosociálního intervenčního týmu a mezioborového přístupu „psychosociální krizová spolupráce“, dnes raději „komunitní krizové spolupráce“.

Věnuji se supervizi, hodnotovému a organizačnímu poradenství, komunitní spolupráci, klinické psychologii, psychologické etice. Ráda spolupracuji týmově. Kontakt: bastecka@etf.cuni.cz

Fotodokumentace

Bc. Matěj Bouček (* 2000)

Jsem studentem strategické komunikace na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Současně pracuji jako referent oddělení pro styk s veřejností na Evangelické teologické fakultě UK. Aktivně se věnuji práci s mládeží v Českobratrské

církvi evangelické. Kontakt: boucek@etf.cuni.cz

Fotodokumentace

Ivana Lühnová (*1952)

Původním povoláním stavební technička ve Vojenských stavbách, vždy se zájmem o cizí jazyky, jejichž znalost jsem následně uplatnila od roku 1990 působením v zahraniční poradenské společnosti. V současnosti již v důchodu, se stále aktivním zájmem o dění ve světě, o literaturu, film, tanec, fotografování a architekturu. Do

nedávna členka bohužel již zanikající Česko-thajské společnosti, kde jsem působila jako fotodokumentátorka akcí.

EVANGELICKÁ
TEOLOGICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

Jabok~30 let

Teologická
fakulta
Faculty
of Theology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

caritas voš
sociální

**Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas:
Je čas zabít i čas léčit, čas bojít i čas budovat;
Je čas milovat i čas nenávidět, čas boje i čas pokoje.**
Kniha Kazatel 3, verše 1 a 3 a 8

Děkovačka

**Jindra Seethalerová, Alena Červenková,
Eva Grollová (a Iva Jindrová)**

**Tentokrát chyběly na konferenci, nikoli však při její přípravě
Jarka Čierná, Hanka Janečková (a Vlad'ka Šlancová)**

PhDr. Jarmila Čierná (* 1950)

V roce 1974 jsem absolvovala studium psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Pracovala jsem v Pedagogicko-psychologické poradně, nejdříve pro Středočeský kraj, posléze pro Prahu 4. Poté jsem vedla krizové centrum Diakonie ČCE. Od roku 2005 jsem v penzi a poskytuji supervize. Vyškolená jsem v Českém institutu pro supervizi a v Remediu Praha. Kontakt: cierna@atlas.cz

PhDr. Hana Janečková, Ph.D. (* 1950)

Jsem socioložka, zaměřuji se na sociologii medicíny. V praxi se díky svému zájmu o reminiscenci (rozpomínání) věnuji též lidem s demencí a jejich rodinám. Věřím, že společenství a přátelství pomáhá lidem s demencí lépe zvládat náročný život s tímto onemocněním a jejich blízkým o ně pečovat. Pracovala jsem v oblasti vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví a sociálních službách, vyučovala jsem na vysoké škole studenty ošetrovatelství a studenty sociální a pastorační práce. Mezioborový přesah i praktické zkušenosti mě dovedly k tématu komunitní péče a pečujících komunit. Nejcennější okamžiky v působení akademickém i praktickém pro mě jsou, když se rodí společenství. Stejnou radost pociťuji při rodinných sešlostech se svými dětmi a vnoučaty.

Organizátoři a partneři konference

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Děkan: doc. Jan Roskovec, Ph.D.
<https://web.etf.cuni.cz/ETFN-1.html>

Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická

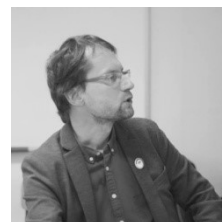
Ředitelka: PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D.
<https://www.jabok.cz/cs>
Slaví letos 30 let!

Jabok~30 let

Psychosociální intervenční tým ČR

Koordinátor: Mgr. Karel Šimr, Ph.D.
<https://pitcr.cz>

CARITAS - Vyšší odborná škola sociální Olomouc

Ředitel: Mgr. Martin Bednář, Ph.D.
www.caritas-vos.cz/cz

Psychologická služba Hasičského záchranného sboru ČR

Vedoucí: plk. Mgr. Martina Wolf Čapková
<https://www.hzscr.cz/psychologicka-sluzba.aspx>
Slaví letos 20 let!

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Děkan: doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.
<https://www.tf.jcu.cz/cz>

Teologická
fakulta
Faculty
of Theology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

EVANGELICKÁ
TEOLOGICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

Jabok~30 let

Teologická
fakulta
Faculty
of Theology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Otevřené bytové semináře na Evangelické teologické fakultě

2019: Rok s antropologií

2022: Občanská gramotnost

2020: Dobro a zlo

2023: Práva a povinnosti

2021: Spravedlnost

2024: Možná si nerozumíme; určitě se
potřebujeme

Zásady a cíle otevřených bytových seminářů

- **Scházíme se, abychom mohli svobodně myslet v rozhovoru s druhými.**
- Poznáváme a rozmlžujeme hranice (oborů, resortů, věků, pohlaví, církví, přesvědčení atd.) vedené v našich hlavách.
- Otevíráme prostor, kde se lidi baví o vědě s využitím běžných dovedností divit se, pochybovat, nahlížet vlastní přesvědčení a souvislosti jejich vzniku. Hledáme proto společný jazyk osvobozený od oborových hantýrek a cizích slov.
- Mluvíme za sebe, nezobecňujeme. Máme zodpovědnost za to říct, z jaké pozice říkáme to, co říkáme – např. z pozice oboru, věku, resortu, vlastní rodiny atp. Máme zodpovědnost i tehdy, když neříkáme nic.
- Pokud možno se obejdeme bez zájmena „oni“. Přesvědčení, která zastáváme, neprosazujeme snižováním jiných.
- Ptáme se, nepředpokládáme.
- Vytváříme pohostinné společenství rozmanitých, rovných, zvědavých. Povídáme si v kruhu. Věříme v možnost neshodnout se. Po skončení odborné části si věci dopovídáme u jídla a pití.
- Představujeme se. Přednášející stručně představí též obor nebo zkušenost, za něž mluví.
- Nikdo (ani přednášející) nemá zodpovědnost za to druhé něco naučit.
- **Každý (včetně přednášející/ho) má vlastní zodpovědnost za to, jestli se něčemu naučí. Tedy za to, aby se ptal, vyjadřoval nesouhlas, hledal místa porozumění.**

Historie otevřených bytových seminářů

V roce 2018 při setkání lidí působících v oblasti krizové spolupráce řekl starokatolický duchovní Benda Růžička: *Pojďme se prostě jen tak scházet a bavit se o věcech, které nás zajímají. Podobně, jako to bylo na bytových seminářích.* Jeho touhu se scházet a otevřeně a do hloubky promýšlet témata, která souvisejí s komunitní krizovou spoluprací v teorii a praxi, podpořily zahradnice a vychovatelka Iva Jindrová a komunitní pracovnice Anna Juráčková. Propojení

mezi fakultou a terénem zajišťovala komunitní a akademická pracovnice Bohumila Baštecká.

Bytové semináře na ETF UK byly spojené s evangelickým teologem a etikem profesorem Jakubem S. Trojanem⁴⁷. Jako neoficiální forma vzdělávání se odehrávaly mezi lety 1977 a 1989. Evangelický teolog profesor Martin Prudký upozornil na jaře roku 2019 na změnu souvislostí: nepovažoval za vhodné, aby se název *bytový seminář* užíval pro volné vzdělávání lidí na veřejně přístupné vysoké škole za svobodných podmínek.

Účastníci seminářů chtěli v názvu zachovat odkaz k neformálnosti a myšlenkové svobodě bytových seminářů, a zároveň zdůraznit otevřenost současných setkávání například vůči rozdílům názorovým, generačním, vzdělanostním. Vznikl název *otevřené bytové semináře* zachycující inspirativní směsici soukromých a veřejných charakteristik těchto příležitostí ke sdílení a vzdělávání.⁴⁸

Od roku 2021 využíváme otevřené bytové semináře též jako myšlenkové a organizační podhoubí pro pořádání podzimních transdisciplinárních konferencí komunitní krizové spolupráce.⁴⁹

Průběh OBS

- Scházíme se jednou měsíčně, obvykle druhou středu v měsíci od 17.30 ve třetím patře ETF UK.
- Facilituje dvojice až trojice. Za úkol má usnadňovat skupině, aby dosahovala svých cílů.
- Setkání nahráváme a umísťujeme na web.
- Na začátek se představíme a seznámíme s metapavidly (= zásadami OBS).
- Přednášející si zvolí, jestli chce od počátku dát druhým možnost do jeho přednesu vstupovat otázkami, nebo chce pevný nepřerušovaný čas pro sebe nebo chce dialog s facilitátorem či celou skupinou.
- Po hodině vybidneme k občerstvení a ke kolečku přítomných. Kdo nechce, nemusí říkat nic.
- **Diskutujeme ze svých pozic, které srozumitelně označíme.**
- Uzavřeme závěrečným kolečkem.
- Po skončení v 19.30 zůstane, kdo chce, na neformální řeči či jen tak na posezení.

⁴⁷ Viz např. práci Magdaleny Grešové *Fenomén podzemní univerzity na příkladu bytového semináře Jakuba S. Trojana* (Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, pracoviště Historický ústav, 2022). Dostupné na: <https://is.muni.cz/th/eve9u/>

⁴⁸ Vyznáním otevřenosti se otevřené bytové semináře (tehdy nevědomky) připojily k mottu Charty Aliance pro otevřené vzdělávání: *Nelze vzdělávat bez sdílení. Vzdělávání je sdílení. David A. Wiley*

Viz: https://otevrenevzdelavani.cz/wp-content/uploads/2015/11/Charta_Aliance_pro_otevrene_vzdelavani-1.pdf

⁴⁹ 10. 11. 2023 se bude konat již 14. transdisciplinární konference zabývající se spoluprací lidí, obcí a organizací po neštěstích. Viz webové stránky Psychosociálního intervenčního týmu ČR PITu a chystaný odkaz na webových stránkách ETF UK (<https://web.etf.cuni.cz/>).

Možná si nerozumíme; určitě se potřebujeme

(Komunitní krizová spolupráce v dlouhodobých průbězích; verze 6. května 2023)

Co chceme: Komunikační a mediální strategii zaměřenou na povzbuzení společenské vzájemnosti za měnících se společenských podmínek

Proč to chceme: kvůli **míru, sociálnímu smíru, důvěře a dobré náladě** a pro doplnění Pandemického plánu ČR a Strategických priorit vlády ČR ke zvládnutí uprchlické vlny

Co pro to děláme: veřejné rozpravy, komunikační cvičení a přímou podporu komunikátorů

Jak to děláme? Volíme perspektivu:

- **Sousedství a spolužití:** Máme před očima konkrétní spolužití konkrétních lidí na ulicích, v rodinách, na pracovištích. Uvědomujeme si ošidnost celospolečenských zobecnění. Nevytváříme představu o „většinovém člověku“ ani výzkumně.
- **Účasti** (participace): Komunikujeme způsobem „já – my – vy“. Obejdeme se bez alibistických či vylučujících „oni“.
- **Zájmu:** Zaměřujeme se na zájmové skupiny (*stakeholders*), které se vytvářejí a přeskupují podle konkrétní situace, zájmů a cílů. Nevytváříme plošné statické představy o „cílových“ skupinách a neměnných kategoriích.
- **Menšinovosti a rozmanitosti:** Ke komunikaci přinášíme jeden z možných tónů. Nevlastníme předem daný patent na řešení ani pravomoc. Považujeme se za zvědavé, důvěřujeme diskusi a rozmanitosti pohledů. Učíme se věcně označovat místa nesouhlasu.
- **Uznání:** Rozpoznáváme přispění každého a zajímáme se o jeho zkušenosti osobní, mezilidské, odborné. Uznání neznamena nutně souhlas. Uznat znamená též uznat chybu, omyl, nejistotu.
- **Výsledku:** Strategii nelze dělat bez hodnotové vize, bez komunikované dohody o tom, k čemu, jak a proč chceme dojít.
- **Vývoje a souvislosti:** Zachytit jev nestačí. Jev se objevuje v souvislostech a nadále se proměňuje. Změny a krize obsahují příležitosti a neotřelá řešení. Pomáhá též změna perspektivy: Jak vy, s nimiž si nerozumíme, vidíte nás, kteří si rozumíme?

Jsme přesvědčeni, že náladu ve společnosti vytváří **způsob, jak se o dění bavíme**, nikoli tolik dění samotné. Věříme, že lidská rozmanitost pomáhá udržitelnosti života podobně jako rozmanitost louky a že lidé jsou schopni se spojit, mají-li dostatečně silný úkol. Každý můžeme něčím přispět, ať jsme mladí, staří, nemocní, mocní, domácí nebo příchozí.

Strategií je mimo jiné **vyvažovat společenskou pozornost konkrétně i symbolicky** mezi příchozí a usedlíky, mezi zájmy jednotlivce a jeho dobrého sousedství, mezi zájmy (neziskových) organizací, státních institucí a jednotlivých

občanů. A také mezi iniciativami „zezdola“ a „seshora“, mezi potřebou jistoty a dovednostmi pochybovat. Naše pozice je občanská.

Bohumila Baštecká (bastecka@etf.cuni.cz; tel. 776 027 468): terénní krizová pracovníce, supervizorka a trenérka EASC v supervizi, psychologka, autorka *Zabývám se neštěstími*, zajímá mě spolupráce a spolužití navzájem cizích lidí spojených silným úkolem (tvorba „nových my“).

Mirka Bubela (mirka.bubela@greendoors.cz; tel. 606 601 575): sociální pracovníce a ředitelka Green Doors, z. ú. Zabývám se duševním zdravím, kavárenstvím a komunitní péčí a také třeba deinstitucionalizací v Moldavsku. Jsem čestnou členkou Českého institutu pro supervizi.

Radek Vondra (radek.vondra@gmail.com; tel. 790 001 122): informatik, manažer, sociální pracovník, dříve starosta Prahy 14 a člen zastupitelstva Magistrátu hlavního města Prahy, nyní senior project manager. Zajímá mě tvorba komunit, propojování lidí a aktivizace zájmu o místo, kde žijí. Zabývám se mj. prací s mládeží a dětmi v ekologických organizacích.

